

Εύτυπον 1

Σεπτέμβριος 1998

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Χαιρετισμός του καθηγητή Donald E. KNUTH	2
Πώς μεταφράζεται ή λέξη ligature στα Έλληνικά; <i>Ἡ ἄλλιως:</i> Ἡ περιπέτεια μιᾶς μετάφρασης Δημήτριος Ἀ. Φιλίππου	3
Εισαγωγή στο P <small>1</small> C <small>1</small> T <small>1</small> E <small>1</small> X: Μέρος πρώτο Απόστολος Συρόπουλος	9
Short History of the c <small>b</small> Greek Fonts Claudio Beccari	21
Ἡ κατηγορία εγγράφου apa: Μια γνήσια λύση L <small>A</small> T <small>E</small> X σε ένα σύγχρονο πρόβλημα προετοιμασίας κειμέ- νου Αθανάσιος Χ. Πρωτόπαπας	23
ΒΙΒΛΙΟ—ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ Δημήτριος Ἀ. Φιλίππου	27
Συνέντευξη του Donald Knuth στα Βιβλιοπωλεία Computer Literacy (7 Δεκεμβρίου 1993) Μετάφραση: Αντώνης Τσολομούτης	31
Το πρόγραμμα L <small>A</small> T <small>E</small> X3 Frank Mittelbach και Chris Rowley Μετάφραση: Βασίλειος Τσάγκαλος	45
The L <small>A</small> T <small>E</small> X3 Programming Language— a proposed system for T <small>E</small> X macro programming David Carlisle, Chris Rowley και Frank Mittelbach	55
Language Information in Structured Documents: A Model for Mark-up and Rendering Frank Mittelbach και Chris Rowley	69

Έκδοση του Συλλόγου Ελλήνων Φίλων του TEX *εφτ*
 28ης Οκτωβρίου 366
 671 00 Ξάνθη

Χαιρετισμός του καθηγητή Knuth

Donald E. KNUTH

*Stanford University
Computer Science Department - Gates 4B
Stanford, CA 94305-9045, H.Π.A*

Greetings to the people who can pronounce T_EX better than anyone else in the world!

When I visited your country in 1985, Melina Mercury granted me the honor of being able to deliver a lecture in the ancient theater of Epidaurus. At that time I spoke about how my “practical” work on T_EX and METAFONT has had a significant payoff also in the “theoretical” work I do in computer science and mathematics. A Greek translation of that lecture was published in *Μαθηματική Επιθεώρηση*, τεύχος **30** (1986), 3-15.

Perhaps I should apologize to you for playing tricks with your letter. If you look closely at the Computer Modern programs for lowercase mathematical Greek, you will see that I used the number .5772156649 twice in the construction of γ , and 3.14159 twice in the construction of π ¹.

Nothing makes me happier than to see fine typesetting being done with T_EX in all parts of the world. GO FORTH now and create masterpiece of τέχνη!

Sincerely,

Donald E. Knuth
Professor

---

¹ Σ.Ε.Σ.: Ο πρώτος αριθμός είναι προσέγγιση της σταθεράς γ του Euler, ενώ ο δεύτερος του γνωστού μας αριθμού π .

Πῶς μεταφράζεται ἡ λέξη *ligature* στὰ Ἐλληνικά; Ἡ ἀλλιῶς; Ἡ περιπέτεια μιᾶς μετάφρασης

Δημήτριος Ἄ. Φιλίππου

Κάτω Γατζέα
 385 00 Βόλος

«Ἡ μετάφραση δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα!», θὰ ἔπρεπε νὰ μοῦ πεῖ κάποιος πρὶν ἀποφασίσω νὰ καταπιαστώ μαζί της. Ὅμως δὲν μοῦ εἶπε κανένας κάτι τέτοιο. Ἔτσι, βάζοντας ἓνα στοίχημα με τὸν ἑαυτό μου, ξεκίνησα, κάπου πρὸς τὸ τέλος τοῦ 1993 ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1994, νὰ μεταφράζω τὸ ἐγχειρίδιο τοῦ Michael Doob *Μία εὐκόλη εἰσαγωγή στὸ T_EX* (στὸ πρωτότυπο: *A Gentle Introduction to T_EX*), τὸ ὁποῖο κυκλοφοροῦσε τότε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ κυκλοφορεῖ καὶ σήμερα μέσῳ τοῦ Internet.

Τὴν ιδέα τῆς μετάφρασης τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Michael Doob μοῦ τὴν ἔδωσε ἀκουσίως ὁ Γιάννης Χαραλάμπους. Πρὸς τὸ μέσο τοῦ 1993 — ἐὰν θυμᾶμαι καλά — ὁ Χαραλάμπους μοῦ εἶχε δώσει πρόσβαση σὲ μία ἠλεκτρονικὴ λίστα ἀλληλογραφίας ὅπου τὰ μέλη μίας ομάδας T_EXνιτῶν με τὸ ὄνομα TWGMLC (Technical Working Group on Multi-Lingual Coordination) συζητοῦσαν τὴν δημιουργία ἐνὸς πολὺγλωσσου T_EX/L^AT_EX. Σὲ κάποια ἀπὸ τὰ μηνύματά του, ὁ Χαραλάμπους εἶχε τονίσει τὴν ἀνάγκη δημιουργίας ἢ μετάφρασης ἠλεκτρονικῶν ἐγχειριδίων τοῦ T_EX καὶ τοῦ L^AT_EX σὲ διάφορες γλώσσες τὰ ὁποῖα θὰ διανέμονται δωρεάν. Ὡς πλέον κατάλληλο ἠλεκτρονικὸ ἐγχειρίδιο τοῦ T_EX, ὁ Χαραλάμπους εἶχε ὑποδείξει αὐτὸ τοῦ M. Doob.

Ἄδεια δὲν ζήτησα ἀπὸ κανέναν. Ἐπιπλέον δὲν εἶπα κουβέντα σὲ κανέναν γιὰ τὴν πρόθεσή μου νὰ μεταφράσω τὸ ἐγχειρίδιο τοῦ M. Doob. Ἦθελα νὰ δοκιμάσω τὶς δυνάμεις μου, νὰ δῶ μεχρὶ ποῦ μποροῦσαν νὰ φθάσουν οἱ ἰκανότητές μου καὶ ποιὲς εἶναι οἱ ἀδυναμίες μου στὸ παιχνίδι τῆς ἀκροβασίας ἀνάμεσα σὲ δύο γλώσσες. Ἐὰν τὰ κατάφερα, θὰ ἔδινά τὴν μετάφραση στὸ κοινὸ μέσῳ τοῦ Internet· ἐὰν τὸ σχέδιό μου ἀποτύχαινε, ποιός θὰ ἐνοχλοῦνταν ἐφ’ ὅσον δὲν εἶχα ὑποσχεθεῖ τίποτα σὲ κανέναν;

Ξεκίνησα την μετάφραση τὸν ἴδιο καιρὸ πού τελείωνα καὶ τὴν διδακτορική διατριβή μου. Τί νὰ προφθάσω ὁ ἄμοιρος; Εἶχα καὶ τὸν Στρατὸ πού με καλοῦσε νὰ παρουσιάσω στὸ τέλος τοῦ Μαρτίου 1994. Πέρασαν ὅλες αὐτὲς οἱ μπόρες — καὶ μερικὲς ἄλλες πῶς προσωπικὲς — καὶ τελικὰ, τὸν Μάιο τοῦ 1997, δηλαδὴ τρία χρόνια μετὰ τὸ ξεκίνημα, κατόρθωσα νὰ βάλω στοὺς κόμβους τοῦ CTAN τὴν πρώτη ἔκδοση τῆς μετάφρασης, τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 0,992. Ἐκτοτε, ἡ μετάφραση τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Michael Doob στὰ Νέα Ἑλληνικά ἔχει κυκλοφορήσει σὲ ἄλλες ἑξὶ ἐκδόσεις μὲ μικρὲς βελτιώσεις ἀπὸ τὴν μία στὴν ἄλλη. Ἡ πῶς πρόσφατη ἔκδοση φέρει τὸν ἀριθμὸ 0,998 καὶ κυκλοφόρησε τὴν 27ῃ Ἰουλίου 1998. Εὐελπιστῶ πὼς μία ἡμέρα θὰ κατορθώσω νὰ βγάλω καὶ τὴν ἔκδοση ὑπ' ἀριθμὸν 1!

Πέραν ἀπὸ τὰ προσωπικὰ τρεχάματα, οἱ πρακτικὲς δυσκολίες πού εἶχα νὰ ἀντιμετωπίσω στὴν μετάφραση ἄρχισαν μὲ τὴν ἐπιλογή τῶν γραμματοσειρῶν. Οἱ γραμματοσειρὲς τοῦ Γιάννη Μοσχοβάκη καὶ τὸ πακέτο τοῦ `greetex` ἀποκλείσθηκαν ἀμέσως, ἐπειδὴ δὲν εἶναι ἰδιαίτερα εὐχρηστα παρὰ μόνον σὲ ὑπολογιστὲς πού λειτουργοῦν μὲ τὸ παλιὸ σύστημα MS-DOS. Συνεπῶς, γιὰ λόγους εὐκολίας μεταφορᾶς τῆς μετάφρασης ἀπὸ ἓνα λειτουργικὸ σύστημα σὲ ἄλλο, ἔπρεπε νὰ ἐπιλέξω ἀνάμεσα στὶς γραμματοσειρὲς `rgr` τοῦ Γιάννη Χαραλάμπους ἢ τὶς γραμματοσειρὲς `kd` τοῦ Κωστῆ Ἰ. Δρυλλεράκη (ὅταν ξεκίνησα τὴν μετάφραση, οἱ γραμματοσειρὲς `cb` τοῦ Claudio Beccari δὲν εἶχαν ἐμφανισθεῖ ἀκόμη). Ἐπέλεξα τελικὰ τὶς δευτέρες μιᾶς καὶ ἀποτελοῦν μέρος ἑνὸς πῶς ὀλοκληρωμένου πακέτου μὲ μακροεντολές, τοῦ `GREEKTEX`. Ἄλλωστε, ἡ μόνη ἐμφανὴς διαφορὰ μεταξὺ τῶν γραμματοσειρῶν `rgr` καὶ `kd` εἶναι ἡ κωδικοποίηση τῆς περισπωμένης· στὴν πρώτη περίπτωση ὁ χρήστης βάζει στὸν κώδικά του τὸ ἴσο = γιὰ νὰ λάβει τὴν περισπωμένη, ἐνῶ στὴν δευτέρη βάζει τὸ σύμβολο τῆς περισπωμένης `~`. Ἔτσι, ἐὰν κάποιος θέλει νὰ ἀλλάξει τὶς ἑλληνικὲς γραμματοσειρὲς τῆς μετάφρασης ἀπὸ `kd` σὲ `rgr`, δὲν ἔχει παρὰ νὰ ἀλλάξει στὸν κώδικα τὰ ὀνόματα τῶν γραμματοσειρῶν στὶς ἐντολές `\font` καὶ νὰ ἀντικαταστήσει τὶς περισπωμένες μὲ τὸ ἴσον (μὲ προσοχὴ ὅμως, γιὰτὶ σὲ ἐλάχιστες περιπτώσεις ἡ περισπωμένη `~` εἶτε ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐντολῆς `\catcode`, εἶτε χρησιμοποιεῖται ὡς σύμβολο-ἐντολὴ μὲ τὴν ἔννοια ἀδιάσπαστου κενοῦ διαστήματος σὲ ἀγγλικὸ κείμενο).

Ἔχοντας ἐπιλέξει γραμματοσειρὲς τοῦ Κ. Δρυλλεράκη, τὸ ἐπόμενο δίλημά μου ἦταν ἐὰν θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιήσω καὶ τὸ σχετικὸ ἑλληνικὸ ἀρχεῖο μορφῆς (φόρμα) `.fmt` τοῦ `GREEKTEX` γιὰ νὰ ἀποφύγω προβλήματα συλλογισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Ἀποφάσισα νὰ μὴν κάνω κάτι τέτοιο, ὥστε ἡ μετάφραση νὰ μὴν περιέχει ἐντολὲς ἀποκλειστικὲς τοῦ πακέτου `GREEKTEX` πού νὰ περιορίζουν τὴν μεταφορὰ τῆς μετάφρασης. Ἔτσι, ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ἀρχείου `gent1-gr.tex` πού περιέχει ὅλον τὸν κώδικα-κείμενο τῆς μετάφρασης παραμένει ἀπλή. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ὑπάρχουν τὰ ἀρχεῖα τῶν ἑλληνικῶν γραμματοσειρῶν `kd` στὴν τελευταία τους ἔκδοση (4.0α), ἀρκεῖ νὰ ἐκτελέσουμε τὴν παρακάτω ἐντολὴ στὴν γραμμὴ ἐντολῶν τοῦ λειτουργικοῦ συστήματος:

```
tex gentl-gr
```

Βεβαίως, σὲ πολλὰ σημεῖα τοῦ κώδικα, γιὰ νὰ ἀποφύγω τὶς ἐνοχλητικὲς ξέχειλες ἀράδες (overfull boxes), χρειάσθηκε νὰ βοηθῆσω τὸ T_EX στὸν συλλαβισμό σπάζοντας μεγάλες λέξεις σὲ συλλαβές. Γιὰ παράδειγμα, ἀντὶ

```
stoiqeiojeto~ume
```

χρειάσθηκε νὰ γράψω

```
stoi\-qeio\-je\-to~u\-me
```

Αὐτὸ τὸ μάλλον ἐπώδυνο γράψιμο τοῦ κώδικα ἦταν ἐπιβεβλημένο προκειμένου νὰ ἐπιτύχω τὴν μέγιστη δυνατότητα μεταφορᾶς τοῦ κώδικα–κειμένου τῆς μετάφρασης σὲ ὅλα τὰ πιθανὰ συστήματα T_EX.

Μία ἄλλη μεγάλη δυσκολία ποὺ συνάνησα ἦταν ἡ ἀπόδοση T_EXνικῶν ὄρων ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά στὰ Ἑλληνικά. Πῶς λοιπὸν νὰ ἀποδίδεται σωστὰ στὰ Ἑλληνικά ὁ ὅρος *ligature*; Πολὺ χρήσιμες ἀποδείχθηκαν λίγες γνώσεις Ἑλληνικῆς Τυπογραφικῆς Ὁρολογίας ποὺ εἶχα ἀποκομίσει ὅταν, σπουδαστὴς στὴν Ἀθήνα, εἶχα ἐργασθεῖ ὡς διορθωτὴς σὲ ἓνα ἐπιστημονικὸ περιοδικό. Δὲν ἦταν ὅμως ἀρκετὲς αὐτὲς οἱ γνώσεις. Ὁ ὅρος *ligature* μοῦ ἦταν παντελῶς ἄγνωστος μέχρι νὰ ἀρχίσω νὰ ἀσχολοῦμαι μὲ τὸ T_EX (καὶ νομίζω ὅτι παραμένει ἐπίσης ἄγνωστος στοὺς περισσότερους ἔλληνας τυπογράφους, μιᾶς καὶ δὲν ἀντιμετωπίζουν συχνὰ συνδυασμοὺς γραμμῶν ὅπως ffi ἢ ff). Χρειάσθηκε νὰ καταφύγω σὲ ἑλληνικὰ βιβλία περὶ Τυπογραφίας (π.χ., στὸ βιβλίο *Γιὰ τὴν τυπογραφικὴ δεοντολογία* τοῦ Νίκου Ε. Σκιαδᾶ, Ἐκδόσεις Gutenberg, Ἀθήνα 1992, ISBN 960-01-0340-2), στὰ ἑλληνικὰ μενοῦ ἐμπορικῶν ἐπεξεργαστῶν κειμένου (π.χ., MS-Word), σὲ φίλους καὶ γνωστούς (προσφάτως καὶ στὴν ἠλεκτρονικὴ λίστα e_ft τοῦ Συλλόγου Ἑλλήνων Φίλων τοῦ T_EX), καὶ στὸν προσωπικὸ αὐτοσχεδιασμό. Αὐτοσχεδιάζοντας, ἀπέδωσα τοὺς ὅρους τοῦ T_EX *control word* καὶ *control symbol* ὡς λέξη ἐλέγχου καὶ σύμβολο ἐλέγχου ἀντιστοίχως. Δὲν ἐπέλεξα τὸν ὄρο ἐντολή, γιὰτὶ ὁ ὅρος αὐτὸς εἶναι μάλλον πιὸ περιορισμένος καὶ δὲν καλύπτει ὅλη τὴν ἐννοιολογικὴ σημασία τοῦ *control word* καὶ τοῦ *control symbol*. Ἐπίσης αὐτοσχεδιάζοντας ἀπέδωσα τὸν ὄρο *ligature* ὡς πολλαπλὸ στοιχεῖο ἢ σύνθετο στοιχεῖο. Ἀργότερα, εἶδα στὸ ἑλληνικὸ γλωσσάρι τοῦ τόμου τῆς Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας Τυπογραφικῶν Στοιχείων *Greek Letters: from Tablets to Pixels* [Michael S. Macrakis (editor), Oak Knoll Press, New Castle (Delaware, USA) 1996, ISBN 1-884718-27-2] τὸν ὄρο *ligature* νὰ μεταφράζεται ὡς *σύνδεσμος*. Ὅμως ἡ λέξη *σύνδεσμος* ταιριάζει καλύτερα στὸν ὄρο *tie*, δηλαδή στὸ ἀδιάκοπτο κενὸ διάστημα ποὺ ὀρίζεται μὲ τὶς ἀκόλουθες πρωτόγονες ἐντολὲς τοῦ T_EX:

```
\def\nobreakspace{\penalty10000 }
```

[Στὸ plain T_EX τοῦ Knuth γιὰ ἀγγλικὸ κείμενο, τὸ σύμβολο τῆς περισπωμένης ~ ἀποτελεῖ ἐνεργὸ χαρακτήρα (active character) ποὺ χρησιμοποιεῖται ὡς σύνδεσμος.]

Ἐνα ἀκόμη πρόβλημα ποὺ χρειάστηκε νὰ ἀντιμετωπίσω ἦταν ἡ ἔλλειψη ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἐγχειριδίου τοῦ Michael Doob κάποιου κειμένου ποὺ νὰ ἀναφέρεται στὴν στοιχειοθεσία ἐλληνικοῦ κειμένου. Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, πρόσθεσα στὴν μετάφραση ἕνα ἐπιπλέον κεφάλαιο γιὰ τὴν στοιχειοθεσία ἐλληνικῶν κειμένων μὲ τὶς γραμματοσειρὲς τοῦ K. Δρυλλεράκη ἢ μὲ τὸ ὄλο πακέτο GREEK T_EX. Ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ἀναφέρθηκα στὴν ἐλληνικὴ ἐπιλογή τοῦ babel ἦταν ἡ ἀνυπαρξία αὐτῆς τῆς ἐπιλογῆς ὅταν πρωτοξεκίνησα τὴν μετάφραση. Στόχος μου εἶναι σὲ κάποια ἐπόμενη ἔκδοση τῆς μετάφρασης νὰ καλύψω αὐτὴν τὴν παράλειψη.

Πρὶν θέσω τὴν μετάφραση σὲ κυκλοφορία, ἡ τελευταία ἀπορία μου εἶχε νὰ κάνει μὲ τὰ συγγραφικὰ δικαιώματα, τὸ γνωστὸ copyright. Ὁ Doob δὲν ἀναφέρει τίποτα περὶ copyright στὸ πρωτότυπο. Ὅμως ὁ ἴδιος ἔχει κυκλοφορήσει καὶ ἕνα σχεδὸν ὅμοιο βιβλίο (Michael Doob, *T_EX Starting from One*, Springer-Verlag, New York, ISBN 3-540-56441-1 ἢ 0-387-56441-1). Γιὰ τὴν ἀποφυγὴ ὁποιωνδήποτε παρεξηγήσεων, φρόντισα νὰ ἔλθω σὲ ἐπαφὴ μὲ τὸν συγγραφέα καὶ νὰ λάβω τὴν ἀδειά του γιὰ τὴν δωρεὰν κυκλοφορία τῆς μετάφρασης μὲσῶ τοῦ Internet. Μὲ τὴν βοήθεια ἑνὸς ἔμπειρου καθηγητῆ, τοῦ William M. Williams τοῦ καναδικοῦ Πανεπιστημίου McGill, συνέταξα καὶ ἕνα σύντομο κείμενο ποὺ μπῆκε στὶς πρῶτες σελίδες τῆς μετάφρασης καὶ τὸ ὁποῖο καθορίζει ὑπὸ ποιὲς συνθῆκες ἐπιτρέπεται ἡ ἐλεύθερη ἀναπαραγωγὴ τῆς μετάφρασης.

Πιστεύω ὅτι αὐτὴ τὴν στιγμὴ ἡ μετάφραση τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ἐγχειριδίου τοῦ Michael Doob γιὰ τὸ T_EX — ἔτσι ὅπως κυκλοφορεῖ — εἶναι πλήρης, ἔστω κι ἂν δὲν συμπεριλαμβάνει κάποιες πληροφορίες γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἐπιλογή τοῦ babel. Ὅποιοσδήποτε μπορεῖ ἐπίσης εὐκόλα νὰ τὴν προσαρμώσῃ στὶς δικές του ἀπαιτήσεις καὶ συστήματα (διαφορετικὲς ἐλληνικὲς γραμματοσειρὲς καὶ μακροεντολές). Ὡστόσο στὰ μελλοντικά μου σχέδια συμπεριλαμβάνεται καὶ ἡ κυκλοφορία σὲ βιβλίο τῆς μετάφρασης τοῦ *T_EX Starting from One*, πού, ὅπως προαναφέρθηκα, ἔχει γραφεῖ ἐπίσης ἀπὸ τὸν Michael Doob.

Κλείνοντας ἐτούτῃ τὴν ἀναφορὰ στὴν *Εὐκόλη εἰσαγωγὴ στὸ T_EX*, θὰ ἤθελα νὰ εὐχαριστήσω τὸν Γιάννη Χαραλάμπους γιὰ τὴν ἔμμεση ἰδέα τῆς μετάφρασης, τὸν Michael Doob γιὰ τὴν καλωσύνη του νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐλεύθερη κυκλοφορία τῆς μετάφρασης μὲσῶ τοῦ Internet, τὸν Κωστὴ Ἴ. Δρυλλεράκη γιὰ τὶς γραμματοσειρὲς ποὺ χρησιμοποίησα στὴν μετάφραση, τὸν Ἀπόστολο Συρόπουλο γιὰ τὶς διορθώσεις του, καὶ τὸν καθηγητὴ William M. Williams γιὰ τὴν βοήθειά του σχετικὰ μὲ τὶς συγγραφικὲς καὶ μεταφραστικὲς εὐθύνες καὶ δικαιώματα. Χωρὶς

τὴν συνδρομὴ αὐτῶν τῶν γνωστῶν καὶ φίλων ἴσως νὰ μὴν τὰ εἶχα καταφέρει ποτὲ
στὰ μεταφραστικὰ καμώματά μου!

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τὸ ἐγχειρίδιο τοῦ Michael Doob *Μία εὐκόλη εἰσαγωγή στὸ T_EX* σὲ μετάφραση Δ.
Ἄ. Φιλίππου θὰ τὸ βρεῖτε στοὺς κόμβους τοῦ CTAN <ftp.dante.de> καὶ <ftp.tex.ac.uk>, στὸν
κατάλογο: <tex-archive/help/greek/gent1-gr>. Ἐπίσης θὰ τὸ βρεῖτε στὸν κόμβο τοῦ *εφτ*
<obelix.ee.duth.gr> στὸν κατάλογο: <pub/TeXDocs>.

Εισαγωγή στο P₁CT_EX: Μέρος πρώτο

Απόστολος Συρόπουλος

28ης Οκτωβρίου 366
671 00 Ξάνθη

1. Εισαγωγή

Το P₁CT_EX είναι μια συλλογή από *μακροεντολές* του T_EX που σχεδιάστηκαν από τον Michael J. Wichura τη δεκατία του 1980 και με τις οποίες κάποιος χρήστης του μπορεί να δημιουργήσει όμορφες εικόνες ως τμήματα των κειμένων που ετοιμάζει. Οι εικόνες αυτές δε μπορεί να είναι πολύπλοκα τρισδιάστατα σχήματα, αλλά απλά σχήματα και γραφήματα του είδους που παρουσιάζονται σε μαθηματικά κείμενα. Το βασικό χαρακτηριστικό του P₁CT_EX είναι ότι θεωρεί πως τα σχήματα αποτελούνται από σημεία και γραμμές. Αυτό όμως έχει ως αποτέλεσμα απλά σχήματα να απαιτούν πολύ μνήμη αλλά και αρκετό χρόνο για να σχεδιαστούν, τουλάχιστον παλαιότερα. Παρόλο αυτά είναι ένα χρήσιμο εργαλείο για όποιο επιθυμεί να φτιάξει εύκολα και γρήγορα κάποιο σχήμα.

Το P₁CT_EX μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με το plain T_EX αλλά και με το L^AT_EX. Αν προτιμάτε να το χρησιμοποιήσετε με το plain T_EX, τότε θα πρέπει να βάλετε την παρακάτω εντολή κάπου στην αρχή του αρχείου σας:

```
\input pictex
```

Αν όμως προτιμάτε να το χρησιμοποιήσετε σε συνδυασμό με το L^AT_EX, τότε στο θα πρέπει να βάλετε στο πρόλογο του κώδικα τις παρακάτω εντολές:

```
\input{prepictex.tex}
\input{pictex.tex}
\input{postpictex.tex}
```

Επιπλέον, επειδή το P₁CT_EX χρησιμοποιεί τον παλιό τρόπο επιλογής γραμματοσειρών, πρέπει πριν από τις προηγούμενες εντολές να γράψετε και την παρακάτω εντολή:

```
\font\fivevm=cmr5
```

2. Το σύστημα συντεταγμένων του P₁CT₁EX

Για το P₁CT₁EX κάθε σχήμα είναι μια εικόνα (picture, στην ορολογία του συστήματος). Έτσι όταν θέλουμε να σχεδιάσουμε κάτι, ξεκινάμε με την εντολή `\beginpicture`, ασχέτως του αν δουλεύουμε με το plain T₁EX ή το L^AT₁EX, ενώ η εντολή `\endpicture` οροθετεί το τέλος του σχήματος.

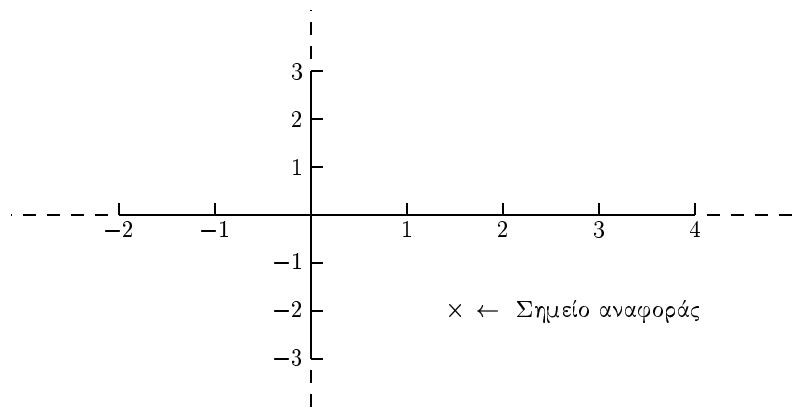
Κάθε σχήμα τοποθετείται σ' ένα καθορισμένο σύστημα αξόνων με την εντολή

```
\setcoordinatesystem units <x-μονάδα, y-μονάδα>
point at x συντέτ. y συντέτ.
```

Όταν δώσουμε την εντολή αυτή μετά την `\beginpicture` αυτό σημαίνει ότι το σύστημα συντεταγμένων αφορά μόνο την παρούσα εικόνα, αλλιώς αφορά όλες τις επόμενες. Η παράμετρος `units` αναφέρεται στο πραγματικό μήκος που θα αντιστοιχεί η μονάδα μήκους της εικόνας, τόσο οριζόντια αλλά και κάθετα. Αν παραλείψουμε την παράμετρο αυτό, το P₁CT₁EX θεωρεί ότι οι μονάδες είναι 1 pt. Η παράμετρος `point at` καθορίζει τη θέση ενός αρχικού σημείου αναφοράς. Αν την παραλείψουμε, τότε αυτή ταυτίζεται με την αρχή των αξόνων. Για παράδειγμα η εντολή

```
\setcoordinatesystem units <.5in,.25in> point at 1.5 -2
```

δημιουργεί ένα σύστημα συντεταγμένων όπως αυτό του παρακάτω σχήματος

ενώ τοποθετεί και το αρχικό σημείο αναφοράς στην θέση (1.5, -2). Αξίζει να σημειώσουμε ότι κάθε φορά που το T₁EX εκτελεί μια εντολή `\setcoordinatesystem`, δημιουργεί εσωτερικά ένα φύλο χαρτιού με διαστάσεις 1097,28 cm × 1097,28 cm.

3. Τοποθέτηση κειμένου σε σχήματα

Όποιος είναι εξοικειωμένος με την χρήση του περιβάλλοντος `picture` του $\text{E}\text{T}\text{E}\text{X}$, ασφαλώς θα γνωρίζει ότι μπορούμε να τοποθετήσουμε σε οποιοδήποτε σημείο του σχήματος μας με την εντολή `\put` κάποιο κείμενο ή σχήμα. Αντίστοιχη εντολή διαθέτει και το $\text{P}\text{T}\text{E}\text{X}$, η σύνταξη της οποίας φαίνεται παρακάτω:

$$\text{\put \{κείμενο\} [o_x o_y] at x-συντέτ. y-συντέτ.}$$

Το αποτέλεσμα της εντολής είναι η τοποθέτηση του κειμένου στη θέση (x -συντέτ., y -συντέτ.). Επειδή, ως γνωστό το TEX χειρίζεται πλαίσια (ή κουτιά), οι κατ' επιλογή παράμετροι $[o_x o_y]$ καθορίζουν τη θέση του κειμένου στο πλαίσιο. Οι δυνατές τιμές των παραμέτρων και η αντίστοιχη λειτουργικότητά των φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Παράμετρος	Λειτουργικότητα
<code>l</code>	αριστερό άκρο
<code>r</code>	δεξιό άκρο
<code>t</code>	πάνω άκρο
<code>B</code>	γραμμή βάσης
<code>b</code>	κάτω άκρο

Αν παραλείψουμε την παράμετρο o_x έχουμε κεντράρισμα οριζόντιο, ενώ αν παραλείψουμε την παράμετρο o_y έχουμε κάθετο κεντράρισμα. Η εντολή δέχεται και ένα επιπλέον κατ' επιλογή όρισμα το οποίο καθορίζει την οριζόντια και κάθετη μετάθεση του πλαισίου από την θέση που θα πήγαινε αλλιώς. Το νέο αυτό όρισμα μπαίνει ακριβώς πριν από το σημείο τοποθέτησης του κειμένου και πάντα ανάμεσα από τα σύμβολα `<` και `>`. Για παράδειγμα η λέξη `κείμενο` του παρακάτω σχήματος τοποθετήθηκε στο σημείο $(2, 2.2)$,

Κείμενο♣♠

ενώ για την τοποθέτηση της μαύρης και της γκριζας κουκίδας χρησιμοποιήσαμε τις παρακάτω εντολές αντίστοιχα:

$$\begin{aligned} &\text{\put {\$}\clubsuit} [rt] <-10pt,0pt> at 2 2.2 \\ &\text{\put {\$}\spadesuit} [rt] at 2 2.2 \end{aligned}$$

Σ' αρκετές περιπτώσεις θα θέλαμε να μπορούμε με μια εντολή να τοποθετήσουμε πολλά αντίγραφα κάποιου κειμένου σε πολλά διαφορετικά σημεία. Δηλαδή, αντί να γράφουμε πολλές φορές την εντολή `\put`, απλά να γράφουμε μια νέα εντολή και τα σημεία στα οποία θα τοποθετηθεί το κείμενο. Μια τέτοια εντολή είναι η `\multiput` η οποία συντάσσεται όπως και η `\put` με δύο μικρές διαφορές:

1. Τα σημεία σημειώνονται ως ζεύγη, δηλ. 3 4 5 6 7 8, ενώ πάντα στο τέλος θα πρέπει να μπαίνει το σύμβολο / και
2. Μπορούμε να σημειώνουμε ομάδες σημείων τα οποία απέχουν μεταξύ των μια καθορισμένη απόσταση. Έτσι η εντολή

```
\multiput {.} at 0 0 *10 .2 .2/
```

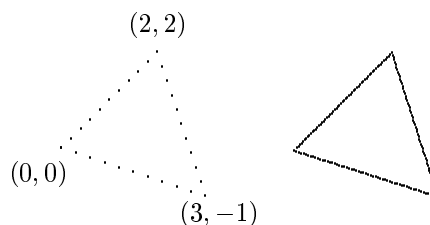
αντιστοιχεί στις εντολές

```
\put {.} at 0 0
\put {.} at .2 .2
\put {.} at .4 .4
⋮
συνολικά 10 φορές
⋮
\put {.} at 2 2
```

Δηλαδή, η παράμετρος `*ndxdy` έχει το συνδυασμένο αποτέλεσμα των παρακάτω εντολών:

```
x = x + dx
y = y + dy
\put {.} at x y
```

Τα σχήματα που ακολουθούν σχεδιάστηκαν χρησιμοποιώντας την εντολή `\multiput`:

Για παράδειγμα το αριστερό σχήμα σχεδιάστηκε με τις παρακάτω εντολές

```
\setcoordinatesystem units <.25cm,.25cm>
\multiput {.) at
0 0 *10 .2 .2 *10 .1 -.3 *10 -.3 .1/
```

(Ως άσκηση μπορείτε να προσπαθήσετε να τοποθετήσετε τις ετικέτες του σχήματος.)

Αν έχετε κάποιο πρόγραμμα που παράγει τις συντεταγμένες των σημείων κάποιου σχήματος, μπορείτε να αποθηκεύσετε τα σημεία σε κάποιο αρχείο και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσετε το $\text{P}\text{T}\text{E}\text{X}$ για τον σχεδιασμό του σχήματος. Η μαγική εντολή που αναλαμβάνει το δύσκολο αυτό έργο είναι η $\backslash\text{multiput}$, όπου αντί για σημεία βάζουμε το όνομα ενός αρχείου που περιέχει τα σημεία. Το όνομα το αρχείου θα πρέπει να μπαίνει σε αγγλικά εισαγωγικά, π.χ.:

```
\multiput {.) at "data.file"
```

Η δυνατότητα αυτή μπορεί, για παράδειγμα, να χρησιμοποιηθεί για τον σχεδιασμό fractal με το $\text{P}\text{T}\text{E}\text{X}$. (Στο βιβλίο $\text{L}\text{A}\text{T}\text{E}\text{X}$ ¹ του συγγραφέα του παρόντος υπάρχει ένα τέτοιο παράδειγμα καθώς και ένα πρόγραμμα σε Perl που παράγει τα σημεία.)

Όπως το $\text{L}\text{A}\text{T}\text{E}\text{X}$ παρέχει την εντολή $\backslash\text{shortstack}$, έτσι και το $\text{P}\text{T}\text{E}\text{X}$ παρέχει την εντολή $\backslash\text{stack}$ {κατάλογος}, όπου ο κατάλογος είναι μια σειρά από γράμματα ή λέξεις που χωρίζονται με κόμμα. Αν θέλουμε η απόσταση μεταξύ των γραμμμάτων/λέξεων να είναι διαφορετική από αυτή που προϋπολογίζει το $\text{P}\text{T}\text{E}\text{X}$, τότε βάζουμε την τιμή της πριν από τον κατάλογο όπως φαίνεται παρακάτω:

```
\stack <μήκος> {κατάλογος}
```

Επιπλέον, αν θέλουμε τα γράμματα/λέξεις να στοιχίζονται στα δεξιά ή αριστερά, τότε το δηλώνουμε αυτό ως εξής:

```
\stack [δ] {κατάλογος}
```

όπου δ είναι είτε το γράμμα l (στοίχιση στα αριστερά), είτε το γράμμα r (στοίχιση στα δεξιά). Τέλος, μπορείτε να χρησιμοποιείτε την εντολή $\backslash\text{shortstack}$ και σε

¹ Εκδόσεις Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1998, ISBN 960-260-990-7.

κείμενα, αρκεί να μην ξεχνάτε να βάζεται το σύμβολο / αμέσως μετά την εντολή,

```
ΕΛΒΕΤΙΑ
Λ
Λ
Α
Δ
```

π.χ., η λέξη ΑΜΕΡΙΚΗ δημιουργήθηκε με την παρακάτω εντολή:

```
\stack [1] {ΕΛΒΕΤΙΑ,Λ,Λ,Α,Δ,ΑΜΕΡΙΚΗ} \
```

Εκτός από λέξεις και γράμματα μπορούμε να τοποθετούμε και ολόκληρες προτάσεις μία πάνω στην άλλη. Αυτό όμως δεν γίνεται με την εντολή `\stack` αλλά με δύο άλλες εντολές: την εντολή `\lines` και την εντολή `\Lines`. Και οι δύο εντολές παίρνουν τις ίδιες παραμέτρους με την εντολή `\stack`, με τη διαφορά ότι οι προτάσεις χωρίζονται μεταξύ των με την εντολή `\cr`. Επιπλέον, οι δύο εντολές διαφέρουν στο ότι η `\lines` τοποθετεί την τελευταία γραμμή στην γραμμή βάσης, ενώ η εντολή `\Lines` τοποθετεί την πρώτη γραμμή στη γραμμή βάσης. (Δοκιμάστε μόνοι σας τις δυνατότητες των νέων εντολών!)

4. Σχεδιασμός αξόνων

Στην ενότητα αυτή θα μάθουμε τους τρόπους με τους οποίους μπορούμε να σχεδιάζουμε τους άξονες σε μια γραφική παράσταση. Πριν όμως από αυτό θα πρέπει να μάθουμε την χρήση της εντολής `\setplotarea`, με την οποία καθορίζουμε το χώρο που καταλαμβάνει η γραφική μας παράσταση. Η σύνταξη της εντολής φαίνεται παρακάτω:

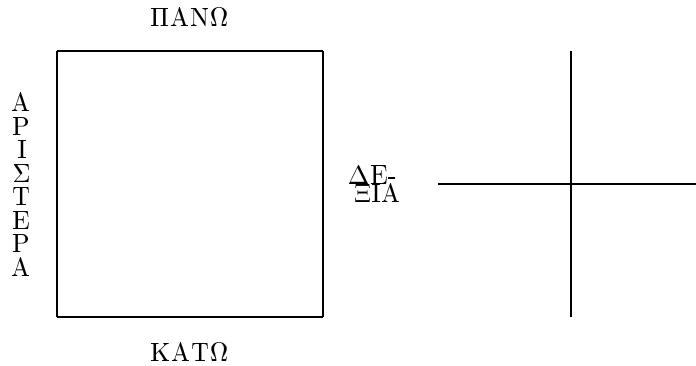
```
\setplotarea x from  $x_1$  to  $x_2$ , y from  $y_1$  to  $y_2$ 
```

Η δε σημασία της είναι ότι το σχήμα μας θα εκτείνεται οριζόντια από το x_1 ως το x_2 και κάθετα από το y_1 ως το y_2 . Έτσι η εντολή

```
\setplotarea x from 0 to 100 , y from -50 to 100
```

καθορίζει ότι ο οριζόντιος άξονας θα ξεκινάει από το 0 και θα φτάνει ως το 100, ενώ ο κάθετος θα ξεκινάει από το -50 και θα φτάνει ως το 100.

Ο σχεδιασμός των αξόνων ενός σχήματος του `PICTEX` γίνεται με την εντολή `\axis` η οποία είναι η πιο πολύπλοκη εντολή του `PICTEX`. Δίνοντας παρακάτω ορισμένα παραδείγματα, θα εξηγήσουμε τον τρόπο χρήσης της καθώς και τις διάφορες παραμέτρους που δέχεται η εντολή. Ας δούμε δύο απλά παραδείγματα χρήσης της εντολής καθώς και τον κώδικα που τα παράγει.

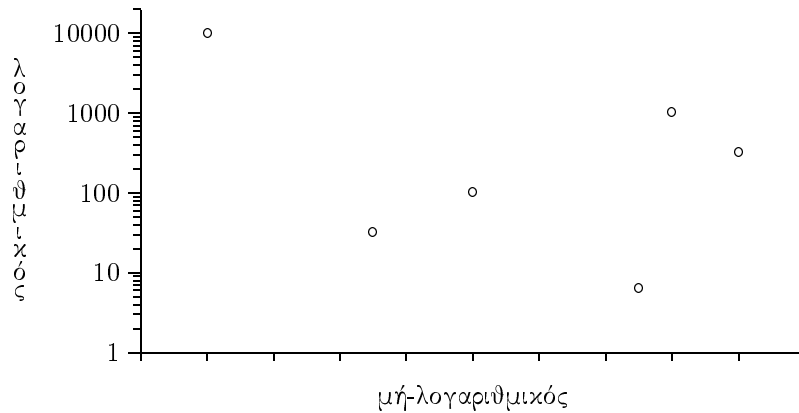
Το αριστερό σχήμα παράγεται με τον παρακάτω κώδικα:

```
\setplotarea x from 0 to 100, y from 0 to 100
\axis top label {ΠΑΝΩ} /
\axis bottom label {ΚΑΤΩ} /
\axis left label {\stack{A,P,I,Σ,T,E,P,A}} /
\axis right label {\lines{ΔΕ- \cr ΞΙΑ\cr}} /
```

Για κάθε σχήμα μπορούμε να σχεδιάσουμε τέσσερις άξονες, ένα αριστερά (*left*), ένα δεξιά (*right*), ένα πάνω (*top*) και ένα κάτω (*bottom*). Άρα βάζοντας αμέσως μετά την εντολή `\axis` την λέξη που καθορίζει τη θέση του άξονα, σχεδιάζεται ο άξονας στην ανάλογη θέση. Η παράμετρος `label` καθορίζει την ετικέτα του άξονα, το δε κείμενο, το οποίο μπορεί να είναι απλό κείμενο, σειρά από γραμμές, κ.λπ., μπαίνει αμέσως μετά σ' άγκιστρα. Το δεξιό σχήμα δημιουργεί ο παρακάτω κώδικας:

```
\setplotarea x from 0 to 100, y from 0 to 100
\axis top shiftedto x=50 /
\axis right shiftedto y=50 /
```

Το ενδιαφέρον σημείο εδώ είναι ότι μπορούμε να μετακινήσουμε κάποιο άξονα, πάνω-κάτω ή δεξιά-αριστερά ανάλογα της θέσης του. Η παράμετρος `shiftedto x=X` μετακινεί ένα οριζόντιο άξονα κατά X μονάδες, ενώ η παράμετρος `shiftedto y=Y` ένα κάθετο άξονα κατά Y μονάδες. Φυσικά επιτρέπονται και αρνητικές τιμές, οι οποίες έχουν το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ας δούμε ένα ακόμη ενδιαφέρον παράδειγμα:

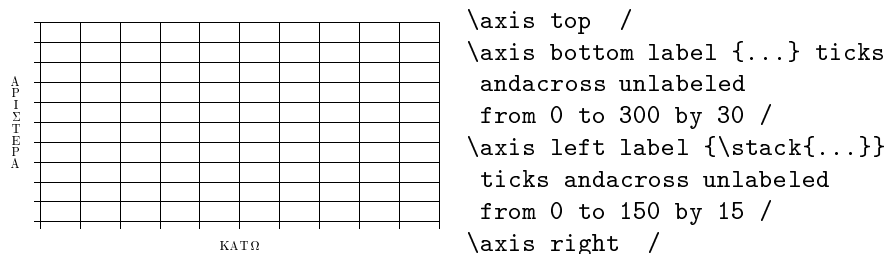

Όπως γίνεται κατανοητό το σχήμα αυτό είναι ημιλογαριθμικό, δηλ. ο ένας άξονάς του είναι λογαριθμικός. Επιπλέον στο σχήμα αυτό βάλουμε και ορισμένα σημεία (για γραμμές θα μιλήσουμε στο δεύτερο μέρος αυτού του άρθρου). Ας δούμε όπως τον κώδικα που παράγει το σχήμα αυτό:

```
\setcoordinatesystem units <2.5pt,30pt>
\setplotarea x from 0 to 100, y from 0 to 4.3
\axis left label {\stack{...}\
ticks logged numbered at 1 10 100 1000 10000 /
unlabeled short from 2 to 9 by 1
                from 20 to 90 by 10
                from 200 to 900 by 100
                from 2000 to 9000 by 1000
at 20000 / /
\axis bottom label {...} /
  ticks out withvalues 10 30 50 70 90 110
  130 150 170 190 210 / short unlabeled quantity 11 /
\put {$\circ$} at 10 4
\put {$\circ$} at 50 2 \put {$\circ$} at 80 3
\put {$\circ$} at 90 2.5 \put {$\circ$} at 75 0.8
\put {$\circ$} at 35 1.5
```

Επειδή ο κάθετος άξονας είναι λογαριθμικός αυτό σημαίνει ότι η μονάδα μήκους θα πρέπει να είναι μεγάλη. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο βλέπουμε να υπάρξει τόσο μεγάλη διαφορά στις δύο μονάδες. Όπως βλέπουμε στον αριστερό άξονα χρησιμοποιούμε την λέξη `logged` για να δηλώσουμε στο `PfTeX` ότι θα πρέπει να χρησιμοποιήσει την εσωτερική του ρουτίνα υπολογισμού δεκαδικού λογαρίθμου. Επίσης, καθορίζουμε τις τέσσερις βασικές υποδιαιρέσεις του

Σχήμα 1: Παράδειγμα σχεδιασμού αξόνων.

άξονα αλλά και τις ενδιάμεσες, οι οποίες όμως σημειώνονται με μικρή γραμμή (παράμετρος `short`). Επειδή δεν θέλουμε να εμφανίζονται οι ενδιάμεσοι αριθμοί, αλλά μόνο οι υποδιαιρέσεις χρησιμοποιούμε την παράμετρο `unlabeled`. Με την παράμετρο `at` καθορίζουμε την παραπέρα σημείωση ορισμένων σημείων. Όσον αφορά τον κάτω άξονα παρατηρούμε ότι οι υποδιαιρέσεις δείχνουν προς τα έξω (παράμετρος `out`). Επίσης ότι βάζουμε 11 γραμμούλες οι οποίες αντιστοιχούν σε υποδιαιρέσεις που δεν φαίνονται. Προσέξτε όταν χρησιμοποιούμε την παράμετρο `withvalues` ορίζουμε που θα μπούνε οι γραμμούλες, αλλά πρέπει πάντα να ακολουθεί η παράμετρος `quantity` με τον ακριβή αριθμό σημείων. Στο σχήμα 1 βλέπουμε ένα ακόμη παράδειγμα σχεδιασμού αξόνων. Το παράδειγμα αυτό δείχνει τη δυνατότητα σχεδιασμού γραμμών κατά μήκος (ή ύψος) των αξόνων. Αν προσέξετε τον κώδικα θα διαπιστώσετε την χρήση της παραμέτρου `andacross` η οποία είναι υπεύθυνη για το αποτέλεσμα της κατά μήκος των αξόνων τμηματοποίησης.

Εκτός από τις παραμέτρους που μόλις περιγράψαμε υπάρχουν ακόμη μερικές:

`invisible` Χρήση της παραμέτρου συνεπάγεται ότι οι άξονες δεν θα φαίνονται.

`visible` Έχει το ακριβώς αντίθετο αποτέλεσμα από την παράμετρο `invisible`.

Παράλειψή της, σημαίνει την αυτόματη χρήση της.

`length <.>` Με την παράμετρο αυτή καθορίζουμε το μήκος των μικρών γραμμών. Το μήκος μπαίνει ανάμεσα στα `<` και `>`.

`width <.>` Με την παράμετρο αυτή καθορίζουμε το πλάτος των μικρών γραμμών. Το πλάτος μπαίνει ανάμεσα στα `<` και `>`.

Πριν κλείσουμε την παρούσα ενότητα αξίζει να αναφέρουμε δύο αρκετά χρήσιμες εντολές: την `\plotheading` και την `\grid {c} {r}`. Η πρώτη εντολή χρησιμοποιείται για την στοιχειοθεσία της επικεφαλίδας ενός σχήματος, το δε όρισμά του μπαίνει σε άγκιστρα. Η δεύτερη εντολή χρησιμοποιείται για τη δημιουργία

ενός πλέγματος c στηλών και r γραμμών. Προφανώς το σχήμα 1 θα μπορούσε να σχεδιαστεί ευκολότερα με την εντολή `\grid {10} {10}`, χρησιμοποιώντας βέβαια τις ίδιες παραμέτρους στην εντολή `\setplotarea`.

5. Γραμμές και σχήματα που αποτελούνται από γραμμές

Το $\text{\LaTeX}$, και προφανώς και το $\text{\TeX}$, μπορεί και σχεδιάζει γραμμές οριζόντιες και κάθετες. Στην ενότητα αυτή παρουσιάζουμε τις δυνατότητες σχεδιασμού γραμμών, αλλά και σχημάτων που απαρτίζονται από γραμμές, που παρέχει το $\text{\PictEX}$. Το πάχος των γραμμών καθορίζεται από την τιμή της μεταβλητής `\linethickness`².

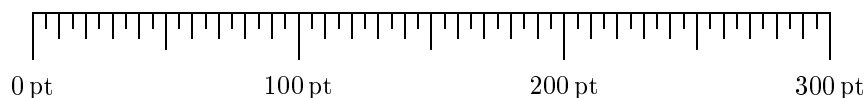
Μία γραμμή μπορεί να σχεδιαστεί με την εντολή

```
\putrule from  $x_1$   $y_1$  to  $x_2$   $y_2$ 
```

όπου τα x_1 και y_1 καθορίζουν το αρχικό σημείο και τα x_2 και y_2 το τελικό. Με άλλα λόγια: η γραμμή ξεκινάει από το σημείο (x_1, y_1) και τελειώνει στο σημείο (x_2, y_2) . Σημειώστε ότι τα $x_1 \neq x_2$ και $y_1 \neq y_2$, δηλ. οι αρχικές και τελικές συντεταγμένες δεν θα πρέπει να είναι ίδιες. Έτσι για παράδειγμα ο δυναμίτης δημιουργήθηκε με τον παρακάτω κώδικα:

```
\setcoordinatesystem units <1pt,1pt>
\putrule from 0 0 to 0 15
\linethickness=6pt
\putrule from 0 0 to 0 12
```

Προσέξτε την χρήση της εντολής `\linethickness`. Δείτε ακόμη ένα παράδειγμα: ο παρακάτω χάρακας:

σχεδιάστηκε με τον παρακάτω κώδικα:

² Μπορείτε να αλλάξετε την τιμή της με μια *ανάθεση*, π.χ., η ανάθεση `\linethickness=10pt` ορίζει ότι η τιμή της θα είναι 10 pt.

```

\setcoordinatesystem units <1pt,1pt>
\putrule from 0 0 to 300 0
\multiput {\beginpicture
\putrule from 0 0 to 0 18 \endpicture}
[t] at 0 0 *3 100 0 /
\multiput {\beginpicture
\putrule from 0 0 to 0 14 \endpicture}
[t] at 0 0 *6 50 0 /
\multiput {\beginpicture
\putrule from 0 0 to 0 10 \endpicture}
[t] at 0 0 *30 10 0 /
\multiput {\beginpicture
\putrule from 0 0 to 0 6 \endpicture}
[t] at 5 0 *29 10 0 /
\put {$0\,\mathrm{pt}$} [t] at 0 -24
\put {$100\,\mathrm{pt}$} [t] at 100 -24
\put {$200\,\mathrm{pt}$} [t] at 200 -24
\put {$300\,\mathrm{pt}$} [t] at 300 -24

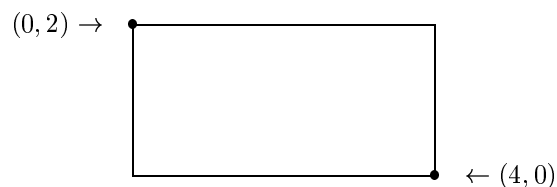
```

Προσέξτε την χρήση της εντολής `\multiput` αλλά και την χρήση εγκυβωτισμένων εικόνων.

Εκτός όμως από γραμμές, το P_IC_TE_X μπορεί εύκολα να σχεδιάζει και παραλληλόγραμμα με την εντολή

```
\putrectangle corners at  $x_1$   $y_1$  and  $x_2$   $y_2$ 
```

όπου (x_1, y_1) οι συντεταγμένες της πάνω αριστερής κορυφής του, ενώ (x_2, y_2) οι συντεταγμένες της κάτω δεξιάς πλευράς του. Για παράδειγμα το παρακάτω παραλληλόγραμμα:

σχεδιάστηκε με τον παρακάτω κώδικα:

```

\setcoordinatesystem units <1cm,1cm>
\putrectangle corners at 0 2 and 4 0

```

(Ως άσκηση δοκιμάστε να τοποθετήσετε τις κουκίδες (•) στο πλαίσιο που παράγουν οι προηγούμενες δύο εντολές.)

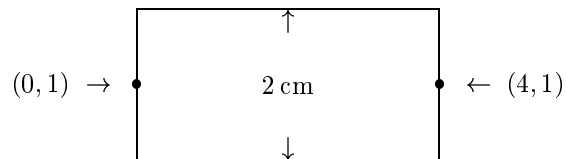
Η εντολή

```
\putbar breadth <β> xα yα to xσ yσ
```

σχεδιάζει ένα ορθογώνιο το οποίο έχει ως κέντρα απέναντι πλευρών μήκους β τα σημεία (x_α, y_α) και (x_σ, y_σ) . Θα πρέπει να πούμε ότι είτε $x_\alpha = x_\sigma$, είτε $y_\alpha = y_\sigma$. Επίσης αν $\beta = 0$ pt, τότε το αποτέλεσμα της εντολής `\putbar` είναι το ίδιο με αυτό της εντολής `\putrule`. Για παράδειγμα, οι εντολές

```
\setcoordinatesystem units <1cm,1cm>
\putbar breadth <2cm> from 0 1 to 4 1
```

σχεδιάζουν το παρακάτω σχήμα:

Επίσης είναι δυνατό να βάλουμε ένα κείμενο σε πλαίσιο, με τον ίδιο ακριβώς τρόπο που μπορούμε να το κάνουμε με την εντολή `\fbox` του $\text{\LaTeX}$. Η αντίστοιχη εντολή του $\text{\PjCTeX}$ είναι η

```
\fram [<διάκενο>] {κείμενο}
```

όπου το *διάκενο* είναι ένα μήκος (θετικό ή αρνητικό) που καθορίζει το την απόσταση μεταξύ του *κουτιού* που περιέχει το *κείμενο* (το οποίο μπορεί να είναι σχεδόν ο,τιδήποτε) και των πλευρών του πλαισίου.

Η εντολή `\rectangle <π> <υ>` σχεδιάζει ένα ορθογώνιο πλάτους π και ύψους $υ$.

Στο δεύτερο μέρος θα παρουσιάσουμε τον σχεδιασμό: ιστογραμμάτων, γραμμών και καμπυλών. Επίσης θα παρουσιάσουμε τεχνικές για τη σκίαση σχημάτων αλλά και τον σχεδιασμό διακεκομένων γραμμών.

Short History of the cb Greek Fonts

Claudio Beccari

*Dipartimento di Elettronica
Politecnico di Torino
Torino, Italia*

Γράμματα μὲν δὴ πρῶτος Ὀρφεὺς ἐξήνεγκε, παρὰ Μουσῶν μαθὼν, ὡς καὶ τὰ ἐπὶ τῷ μνήματι αὐτοῦ δηλοῖ ἐπιγράμματα: «Μουσῶν πρότολον τῆδ' Ὀρφέα Θρηῆκες ἔθηκαν, ὃν κτάνεν ὑψιμέδων Ζεὺς ψολόεντι βέλει, Οἰάγρου φίλον υἷόν, ὃς Ἡρακλῆ ἔξεδίδαξεν, εὐρῶν ἀνθρώποις γράμματα καὶ σοφίην».

I happen to be the author of the so called cb Greek fonts that are being used to typeset the Greek part of this newsletter.

I would like to tell the story of how I came to spend a lot of time for producing these fonts; since I have an elementary knowledge of classical Greek, and I am so ignorant about modern demotic Greek that I can hardly decrypt easy texts with the help of a dictionary, it is out of question the possibility that I use my fonts for writing Greek.

Well, you may believe it or not, but this is my small contribution for paying my debt of gratitude to the Greek culture, that permeates all the western civilization.

I was lucky enough to frequent my junior and high schools when classical subjects were praised by the whole educated society; I studied the whole (translated) Iliad and Odyssey in 7th and 8th grades respectively, and translated from Greek both works in 9th and 10th grades. Plato, Aristoteles were common readings in high school, and I eventually sat for the final examination at the end of the 13th grade with Αἱ Χορηφόροι τοῦ Αἰσχύλου; I knew that tragedy almost by hart and I could read it both as plain text and as prosodic poetry. My children, unfortunately, don't event understand what I am speaking about when I tell them these facts.

I ended up in the engineering school, I became an electronics engineer, eventually I became a professor of electronic circuit theory, and in the past

years I acted also as vice dean of the engineering faculty. This did not keep me away from the classics, though.

Some twelve years ago I started working with L^AT_EX; in 1991 I even wrote a book on it, that soon became obsolete because of the advent of L^AT_EX2_ε. In that time I got my METAFONT book, but I had no time to really learn the language; then in 1996 a friend of mine, teacher of (classical) Greek in high school, triggered my interest in the possibility of writing classical Greek with L^AT_EX. I explored the international archives, but, certainly due to my poor Internet “surfmanship”, I missed to find the recent contributions by several other Greek and non-Greek authors. I found only the fonts designed by Silvio Levy and their variations designed by Γιάννης Χαραλάμβους, that were only in 10 point size and both, substantially, reflected the classical Didot design.

The new L^AT_EX2_ε had become available since a couple of years; it resorted to the New Font Selection Scheme, which in turn required the availability of at least three families, two series, and not less than four shapes; J. Knappen had also improved the dc Latin fonts by N. Schwarz, and produced the ec fonts by embedding a new idea, that is to code the design size into the font name, so as to produce, by means of METAFONT fonts that are not enlargements of smaller ones, but fonts designed to that very size.

Since Levy’s times also METAFONT had improved and contained more sophisticated means for describing character ligatures, that eventually proved essential with the dimorphism of the Greek letter ‘sigma’.

Therefore I started working with the idea of producing a complete collection of Greek fonts that could match the collection of the ec ones. I was lucky enough that through the Internet I came to know Απόστολος Συρόπουλος, who appreciated my preliminary work and encouraged me on going on; with his advice I ended up with the collection now known as cb fonts; thank you Απόστολε.

The cb collection includes six families: regular, sans-serif, typewriter type, outline, slides regular, slides typewriter type; two series: normal and bold (extended), the latter one applying only to a family subset; five shapes: normal, slanted, italic, upright italic, small caps (not all of them applying to all family/series combinations, though); there are a total of 65 main family/series/shape combinations that can be built at virtually every size within the range 5pt–99,99pt (the same as the ec fonts).

Although the fonts carry the version number 2.x, I suppose many corrections have still to be made; only you Greek users are likely to use all the families, series, shapes, sizes, pixel densities, etc. Only you can feed back the necessary information to improve them. I thank you in advance for your cooperation.

Η κατηγορία εγγράφου apa: Μια γνήσια λύση L^AT_EX σε ένα σύγχρονο πρόβλημα προετοιμασίας κειμένου

Αθανάσιος Χ. Πρωτόπαπας

*Scientific Learning Corporation
Berkeley, CA, USA*

Η τυποποιημένη επικοινωνία μεταξύ επιστημόνων, βασισμένη κατά κύριο λόγο στη δημοσίευση άρθρων σε εξειδικευμένα περιοδικά (παράλληλα με τη λιγότερο «επίσημη» διαδικασία των συνεδρίων), αναγκάζει τους ερευνητές να προσαρμόζουν τα κείμενά τους στις απαιτήσεις των εκάστοτε επιμελητών, στοιχειοθετών, και τυπογράφων που παράγουν το κείμενο στην τελική (δημοσιευμένη) μορφή του. Οι ιδιόρρυθμες μέθοδοι και συνήθειες των κλάδων αυτών έχουν ως αποτέλεσμα επιθυμητές μορφές κειμένου που είναι σπάταλες, ακαλαίσθητες, και δύσκολες στην ανάγνωση και την κατανόηση. Για παράδειγμα, τυπικά απαιτείται η χρήση διπλού διαστήματος μεταξύ των γραμμών και παράθεση των σχημάτων και πινάκων όχι κοντά στο σημείο του κειμένου το οποίο επεξηγούν ή συμπληρώνουν αλλά στο τέλος, και συχνά χωριστά από τους υπότιτλους τους. Μια πιθανώς ακραία περίπτωση της μορφής αυτής παρατηρείται στο εγχειρίδιο προετοιμασίας κειμένων για δημοσίευση της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης (American Psychological Association, εξ'ού και APA), όπου δίνονται λεπτομερείς οδηγίες όχι μόνο για τυποποίηση της επιμέλειας και στοιχειοθεσίας αλλά και για κάθε πιθανή λεπτομέρεια από τη φρασεολογία και τη χρήση συντομεύσεων μέχρι το πλάτος των περιθωρίων και αν οι υπότιτλοι των πινάκων προηγούνται ή έπονται του πίνακα!

Δεν είμαι σε θέση να εκτιμήσω τη χρησιμότητα του πλήθους των υποδείξεων των ειδικών της Ένωσης για τους παραγωγούς των επιστημονικών περιοδικών, είμαι όμως σε θέση να κρίνω τόσο το αισθητικό αποτέλεσμα όσο και τη δυσκολία στην προσαρμογή κάθε κειμένου στις απαιτήσεις του εγχειριδίου. Ελλείπει επαγγελματία δακτυλογράφου-γραμματέως που θα αναλάμβανε την μετάβαση των χειρογράφων μου στο στρυφνό κόσμο της τυπογραφίας, και οπλισμένος με τον ηλεκτρονικό μου υπολογιστή, σχεδίασα ένα σύνολο μακροεντολών για το σύστημα L^AT_EX με τους εξής στόχους:

- Παραγωγή κειμένου σύμφωνα με τις προδιαγραφές του εγχειριδίου περί διαστάσεων και θέσης κάθε λειτουργικής μονάδας στο κείμενο χωρίς να χρειάζεται να ασχολούμαι με τη δημιουργία των διαφόρων ενοτήτων, τίτλων, κ.λπ. σε κάθε κείμενο (ορισμός κατάστασης man, από τη λέξη «manuscript»).
- Παραγωγή κειμένου που να διαβάζεται εύκολα και ευχάριστα, στη μορφή που έχουμε συνηθίσει στον κλάδο μας (δηλαδή αυτή των περιοδικών της Ένωσης), κατάλληλου για διάδοση, ηλεκτρονικά ή ταχυδρομικά, κατά τη διάρκεια του (δυστυχώς μακρού) διαστήματος που συνήθως μεσολαβεί από την αποστολή μέχρι τη δημοσίευση του άρθρου (ορισμός κατάστασης jou, από τη λέξη «journal»).
- Απλή μετάβαση μεταξύ των δύο μορφών με μια παράμετρο στην εντολή κλήσης του πακέτου και με πλήρη συμβατότητα σε εντολές και επεξεργασία.
- Αυτοματισμό των ανωτέρω και προσαρμογή στο σύνηθες πρωτόκολλο και σύνολο εντολών του L^AT_EX ώστε να μη χρειάζεται να μεταβάλλω τις συνήθειες μου στην προετοιμασία ενός κειμένου και με την προσθήκη όσο το δυνατό λιγότερων νέων μακροεντολών.

Αν και η επιλογή του συστήματος L^AT_EX έγινε για λόγους ανεξάρτητους των παραπάνω προϋποθέσεων (απλά ήταν το σύστημα με το οποίο ήμουν εξοικειωμένος και πολύ ευχαριστημένος) είναι προφανές ότι προσφέρεται με το παραπάνω λόγω του θεμελιώδους διαχωρισμού μεταξύ δομής και περιεχομένου που ενθαρρύνει. Μ' άλλα λόγια, είναι απόλυτα φυσικό μέσα στο πλαίσιο του L^AT_EX να γράφεται ένα κείμενο με συμβολικά επισήματα δομής, π.χ., έναρξης θεματικών ενοτήτων, και η τελική εμφάνιση να εξαρτάται αποκλειστικά από την κατηγορία εγγράφου με την οποία θα γίνει η επεξεργασία από το L^AT_EX. Ο συντάκτης του κειμένου αποφεύγει (μάλλον, δε χρειάζεται) να ασχολείται με γραμματισειρές, διαστάσεις, στοίχιση, ή σελιδοποίηση, ενώ το έργο του προγραμματιστή της κατηγορίας κειμένου διευκολύνεται σε σημείο που να είναι δυνατό με μια απλή παράμετρο στο πρόγραμμα το ίδιο ακριβώς κείμενο να αλλάζει εντελώς παρουσιαστικό.

Ένα μεγάλο μέρος της προγραμματιστικής δουλειάς μπορούσε να γίνει επανορίζοντας απλώς μακροεντολές και μεταβλητές του συστήματος ώστε τα περιθώρια π.χ. και οι επικεφαλίδες να ακολουθούν τις προδιαγραφές του εγχειριδίου. Όσο για τις ειδικότερες λειτουργίες (π.χ. αντικατάσταση της έμφασης με υπογράμμιση, αναβολή των πινάκων και σχημάτων για το τέλος του κειμένου, διπλοδιάστημα μεταξύ γραμμών κ.ά.), οι περισσότερες είχαν για καλή μου τύχη ήδη υλοποιηθεί, χωριστά η μία από την άλλη, και βρίσκονταν διαθέσιμες στους κόμβους του CTAN, έτοιμες να ενσωματωθούν με μικρές τροποποιήσεις στο αρχείο ορισμού της κατηγορίας εγγράφου apa.

Ένα από τα πιο «καυτά» ζητήματα στην προετοιμασία κειμένων για να υποβληθούν για δημοσίευση σε περιοδικά της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης αφορά στην παρουσίαση της βιβλιογραφίας, τόσο μέσα στο κείμενο (παραπομπές), όσο και στο βιβλιογραφικό κατάλογο στο τέλος. Συγκεκριμένα, η μορφή που απαιτείται είναι η γνωστή ως «author (year)» διότι στο κείμενο αναφέρεται το όνομα του συγγραφέα ακολουθούμενο από το έτος δημοσίευσης σε παρένθεση. Πλήθος (στην κυριολεξία) κανόνων παρέχονται στο εγχειρίδιο της Ένωσης για κάθε πιθανή ειδική περίπτωση που μπορεί κάποιος να αντιμετωπίσει. Οι περισσότεροι από τους κανόνες αυτούς είναι δυνατό να αυτοματοποιηθούν—επιπλέον, οι δυνατότητες εκμετάλλευσης του συστήματος `BIBTEX` για το χειρισμό της βιβλιογραφίας χωρίς να χρειάζεται δακτυλογράφηση των ίδιων στοιχείων πάνω από μια φορά είναι προφανείς. Η διεθνής κοινότητα χρηστών του `LATEX` για μια ακόμη φορά στάθηκε στο ύψος της, μια και ήδη υπήρχαν μερικές απόπειρες κωδικοποίησης του συστήματος παραπομπών: `newapa.bst`, `newapa2.bst`, `theapa.bst`, και κατά πάσα πιθανότητα κι άλλες που απλώς δεν ήταν διαθέσιμες στο CTAN. Επιπλέον των παραπομπών τα ανωτέρω πακέτα προσέφεραν και αυτοματοποίηση της εξειδικευμένης μορφής αριθμημένων καταλόγων που υπαγορεύονται από το εγχειρίδιο της Ένωσης. Έκτοτε ο χειρισμός των παραπομπών και της βιβλιογραφίας συμπληρώθηκε και τελειοποιήθηκε με το σύνολο μακροεντολών `apacite`, το οποίο χρησιμοποιείται στις πρόσφατες εκδόσεις της κατηγορίας εγγράφου `apa`.

Αν και ιστορικά κατά τι ανακριβής, η ανωτέρω παράθεση έχει τους εξής σκοπούς: Πρώτον, την περιγραφή ενός πραγματικού προβλήματος που ανέκυψε σε συνθήκες φυσιολογικής ακαδημαϊκής λειτουργίας. Δεύτερον, την αντιμετώπιση του προβλήματος στο πλαίσιο του συστήματος `LATEX`, δηλαδή ως ζητήματος παρουσίασης ανεξάρτητα από το περιεχόμενο. Και τρίτον, την αναγνώριση της τεράστιας συμβολής των ανά τον κόσμο χρηστών του `LATEX`, που έχει ως αποτέλεσμα την ύπαρξη συνόλων μακροεντολών σχεδόν για κάθε πιθανή στοιχειοθετική απαίτηση που μπορεί κάποιος να έχει.

Στη σημερινή μορφή του, η κατηγορία εγγράφου `apa` καλείται με την εντολή `\documentclass` με μια παράμετρο εκ των `man`, `jou`, ή `doc` για την επιλογή της επιθυμητής μορφής του κειμένου, π.χ.,

```
\documentclass[man]{apa}
```

(πέραν των δύο βασικών καταστάσεων, `man` και `jou`, που περιγράφηκαν παραπάνω, η επιλογή `doc` ακολουθεί τις βασικές προδιαγραφές της Ένωσης όσον αφορά στις παραπομπές και τις ενότητες, αναγνωρίζει κι ενδεχομένως αγνοεί τις ειδικές μακροεντολές του `apa.cls` που δεν υπάρχουν στο `LATEX`, και παράγει κείμενο της συνήθους μορφής `LATEX`).

Για τη χρήση του πακέτου απαιτείται ο ορισμός των συνήθων πεδίων `author` και `title` (συγγραφέα και τίτλου του άρθρου) και αρκετών συμπληρωμα-

τικών πεδίων που απαιτούνται (ή είναι απλώς προαιρετικά) από το εγχειρίδιο: `affiliation`, `acknowledgements`, `abstract`, `shorttitle`, `righthead`, `lefthead`. Ακολουθεί η εντολή έναρξης κειμένου (`\begin{document}`) και αμέσως μετά η εντολή `\maketitle` που στοιχειοθετεί τις βασικές ενότητες ορισμού του κειμένου διαφορετικά σε κάθε μια από τις τρεις καταστάσεις μορφής. Για παράδειγμα, για το παρόν τα πεδία θα ορίζαμε τα πεδία ως εξής:

```
\title{Η κατηγορία εγγράφου apa...}
\author{Αθανάσιος Χ. Πρωτόπαπας}
\affiliation{\textlatin{Scientific Learning Corporation\...}}
\shorttitle{Η κατηγορία εγγράφου \textlatin{apa}}
\righthead{Η κατηγορία εγγράφου \textlatin{apa}}
\lefthead{Αθανάσιος Χ. Πρωτόπαπας}
```

Στη συνέχεια δακτυλογραφείται το κείμενο του άρθρου στη γνωστή μορφή του και χωρίς ο συγγραφέας να χρειάζεται να ασχοληθεί πλέον με την τελική μορφή του κειμένου, τη θέση των σχημάτων, την τακτοποίηση των βιβλιογραφικών παραπομπών, ή άλλα ομοίως δευτερεύοντα (ως προς το περιεχόμενο) ζητήματα. Για τις θεματικές ενότητες του κειμένου χρησιμοποιούνται οι οικείες μακροεντολές του $\text{\LaTeX}$: `\section`, `\subsection`, κτλ. Ακόμα και το μέγεθος και η διεύθυνση των σχημάτων που ορίζονται σε εξωτερικά αρχεία τύπου `encapsulated postscript` έχει πλέον αυτοματοποιηθεί με τη χρήση της μακροεντολής `\fitfigure`, που παράγει διαφορετικά αποτελέσματα στην κατάσταση `job` απ'ό,τι στην κατάσταση `man`. Προφανώς η τήρηση των εκφραστικών και άλλων στυλιστικών κανόνων που εκφράζονται στο εγχειρίδιο παραμένει ευθύνη του συγγραφέα αλλά δυστυχώς δεν έχει εφευρεθεί ακόμα το πρόγραμμα αυτοματισμού φρασεολογίας που όλοι περιμένουμε.

Με την αναγνώριση αυτού του περιορισμού μπορούμε να κλείσουμε εδώ σημειώνοντας ότι η κατηγορία εγγράφου `apa` δείχνει πώς το σύστημα $\text{\LaTeX}$ μπορεί να κάνει ευκολότερη την ζωή όσων υποβάλλουν άρθρα προς δημοσίευση σε έντυπα που ακολουθούν τις επιταγές της Αμερικανικής Ψυχολογικής Ένωσης.

ΒΙΒΛΙΟ—ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Δημήτριος Ἄ. Φιλίππου

Κάτω Γατζέα
385 00 Βόλος

Greek Font Society, *Greek Letters: from Tablets to Pixels* (edited by Michael S. Macrakis). Oak Knoll Press, New Castle, Delaware, USA (1996). 325 + xxviii σελίδες (περιλαμβάνει γλωσσάρι και εύρετήριο), 29 cm × 22,5 cm, δερματόδετο. ISBN 1-884718-27-2.

Διατίθεται από την Oak Knoll Press, 414 Dealware Street, New Castle, Delaware 19720, USA. <http://www.oakknoll.com>.

Τιμή: 49,95 άμερ. δολ. (Στήν τιμή δέν συμπεριλαμβάνονται τά ταχυδρομικά έξοδα και πιθανοί δασμοί.)

Κατά τὸ διάστημα 5–9 Ἰουνίου 1995, ἡ Ἑλληνική Ἑταιρεία Τυπογραφικῶν Στοιχείων (Greek Font Society) διοργάνωσε ἕνα διεθνές συμπόσιο μὲ θέμα: “Greek Letters: from Tablets to Pixels” (σὲ ἐλεύθερη μετάφραση: «Ἑλληνικά γράμματα: ἀπὸ τὰ ἀρχαία πινάκια σὲς ψηφιακές κουκίδες τοῦ ὑπολογιστῆ»). Τὸ συμπόσιο ἔλαβε χώρα στὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν καὶ συμμετείχαν σ’ αὐτὸ πολλοὶ γνωστοὶ τυπογράφοι, χαρακτες καὶ σχεδιαστὲς τυπογραφικῶν στοιχείων. Πρὶν ἕνα ἔτος περίπου κυκλοφόρησαν τὰ πρακτικὰ τοῦ συμποσίου ἀπὸ τὴν Oak Knoll Press (ΗΠΑ) σὲ ἕναν ὀγκώδη ἀλλὰ καλαίσθητο τόμο, τὸν ὁποῖο ἐπιμελήθηκε ὁ Μιχαήλ Σ. Μακράκης.

Ἡ δουλειὰ τοῦ Μακράκη στὴν παραγωγή τοῦ τόμου τῶν πρακτικῶν τοῦ συμποσίου ἀξίζει πολλοὺς ἐπαίνους. Ἡ εἰσαγωγή του εἶναι πολὺ κατατοπιστική καὶ δίνει στὸν ἀναγνώστη νὰ καταλάβει τόσο τὸ θέμα τοῦ συμποσίου ὅσο καὶ τὴν περιπετειώδη πορεία τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας στὴν Βαβέλ τῆς σύγχρονης ἠλεκτρονικῆς στοιχειοθεσίας. Ἡ στοιχειοθεσία τῶν εἰσηγήσεων τοῦ συμποσίου εἶναι ἐξαιρετική σὲ ὅλη της τὴν λεπτομέρεια. Ὁ ἐπίλογος, τὸ Ἄβγό (Ἰόν) τοῦ ἀρχαίου ἔλληνα ποιητῆ καὶ φιλολόγου Σιμμία τοῦ Ροδίου, εἶναι χάρισμα ὀφθαλμῶν μία σελίδα στοιχειοθετημένη στὴν μορφή ἀβγοῦ μὲ τοὺς σύνθετους καλλιγραφικούς χαρακτήρες Wilson Greek σχεδιασμένους ἀπὸ τὸν ἀμερικανὸ χαρακτή καὶ τυπογράφο Matthew Carter. Τέλος, στὰ παραρτήματα τοῦ τόμου ὑπάρχει ἕνα σύντομο γλωσσάρι ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποδειχθεῖ πολὺ χρήσιμο γιὰ ὅσους ἀσχολοῦνται μὲ τὴν τυπογραφία (καὶ ὄχι μόνον).

Ἐπίσημος προσκεκλημένος τοῦ συμποσίου ἦταν ὁ διάσημος γερμανὸς καλλιγράφος καὶ σχεδιαστὴς τυπογραφικῶν στοιχείων Hermann Zapf. (Γιὰ ὅσους δὲν γνωρίζουν τὸν Zapf, ἀρκεῖ νὰ ποῦμε ὅτι ἔχει σχεδιάσει τὴν γραμματοσειρὰ Palatino, ἐνῶ βοήθησε καὶ τὸν Knuth στὸν σχεδιασμὸ τῶν γραμματοσειρῶν Computer Modern γιὰ τὸ T_EX.) Στὴν εἰσήγησή του, ὁ Zapf ἀναφέρεται στὴν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας, ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χειρόγραφα ἕως τὴν φωτοσύνθεση, καὶ δίνει τὴν προσωπικὴ του ἄποψη σὲ θέματα σχεδιασμοῦ ἑλληνικῶν τυπογραφικῶν στοιχείων.

Οἱ εἰσηγήσεις τῶν P. Kyle MacCarter Jr., Stephen V. Tracy, Anna Pontani, Ἀγαμέμωνα Τσελίκα, Nicolas Barker, John A. Lane καὶ John H. Bowman ἀναφέρονται ἐπίσης στὴν ἐξέλιξη τῆς Ἑλληνικῆς Γραφῆς καὶ Τυπογραφίας ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα ἕως τὴν μονοτυπία καὶ τὴν λινοτυπία. Γιὰ τὸν μελετητὴ τῆς Ἑλληνικῆς Τυπογραφίας, ξεχωρίζει ἡ εἰσήγηση τοῦ John H. Bowman ποὺ πραγματεύεται τὴν συνδρομὴ τῶν βρεταννῶν χαρακτῶν στὸν σχεδιασμὸ ἑλληνικῶν τυπογραφικῶν στοιχείων.

Οἱ Jérôme Peignot, Τάκης Κατσουλίδης, Ἐμμανουὴλ Χ. Κάσδαγλης, Matthew Carter καὶ Γεώργιος Δ. Μαθιόπουλος πραγματεύονται στὶς εἰσηγήσεις τους τὰ προβλήματα τοῦ σύγχρονου σχεδιασμοῦ ἑλληνικῶν τυπογραφικῶν στοιχείων: τὴν φυσιογνωμία τῶν τύπων, τὸν ἐπαναστατικὸ σχεδιασμὸ τῆς ἑλληνικῆς γραμματοσειρᾶς Θεόκριτος ἀπὸ τὸν χαρακτὴ Γιάννη Κεφαλληνό (1894–1956) τὴν σχέση ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν τύπων καί, τέλος, τὴν οὐσιαστικὴ ἀνυπαρξία πλάγιων–καλλιγραφικῶν τύπων (italic) γιὰ τὴν στοιχειοθεσία ἑλληνικῶν κειμένων.

Τὰ προβλήματα τῆς στοιχειοθεσίας ἑλληνικῶν κειμένων στὴν ἐποχὴ τῆς φωτοσύνθεσης καὶ τοῦ ἠλεκτρονικοῦ ὑπολογιστῆ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τῶν εἰσηγήσεων τῶν Νικόλαου Μ. Παναγιωτάκη, Jeffrey Rusten, Sylvio Levy, Pierre A. MacKay, Κωνσταντίνου Μυλωνᾶ, Louis Rosenblum, Ἀλεξίου Ζάβρα, Εὐαγγελίου Ε. Μελαγράκη καὶ Σταύρου Μ. Μακράκη. Εἰδικώτερα ὁ Νικόλαος Μ. Παναγιωτάκης κατακρίνει τὴν μᾶλλον ἐπιπόλαια ἀπόφαση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης νὰ καταργήσῃ τὸ πολυτονικὸ σύστημα γραφῆς μέσα σὲ μία νύχτα. (Πράγματι, ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ψήφισε τὴν κατάργηση τῶν τόνων ὡς μέρος ἐνὸς νομοσχεδίου γιὰ τὴν δευτοροβάθμια ἐκπαίδευση τὴν νύχτα τῆς 11ης πρὸς 12η Ἰανουαρίου 1982 μὲ παρόντες μόνον τριάντα μισοκοιμισμένους βουλευτές!) Οἱ εἰσηγήσεις τοῦ Sylvio Levy, τοῦ Pierre A. MacKay καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Μυλωνᾶ ἀναφέρονται σὲ γραμματοσειρὲς καὶ μακροεντολὲς ποὺ σχεδίασαν γιὰ τὴν στοιχειοθεσία ἑλληνικῶν κειμένων μὲ τὸ T_EX. Ὁ Levy καὶ ὁ Μυλωνᾶς δίνουν μία σύντομη περιγραφή τῶν γραμματοσειρῶν ποὺ σχεδίασαν μὲ τὸ METAFONT, ἐνῶ ὁ MacKay περιγράφει τὸ πακέτο μακροεντολῶν *ibycus*, ποὺ δημιούργησε γιὰ τὴν στοιχειοθεσία ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων ποὺ περιλαμβάνονται στὸ CD-ROM *Thesaurus Linguae Graecae*.

Ο τόμος κλείνει με τὰ πρακτικὰ μίας συζήτησης στογγυλῆς τραπέζης πού πραγματοποιήθηκε στό τέλος τοῦ συμποσίου. Βασικό ἀντικείμενο τῆς συζήτησης ἀποτέλεσαν οἱ γραμματοσειρές GFS Bodoni, GFS Didot, GFS Artemisia, Epigraphic-Neohellenic, GFS Porson Italic καί GFS Olga Italic, οἱ ὁποῖες σχεδιάσθηκαν ἀπό τόν Τάκη Κατσουλίδη κατόπιν παραγγελίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Τυπογραφικῶν Στοιχείων. Ἔς σημειωθεῖ ὅτι οἱ γραμματοσειρές GFS διατίθενται ἤδη σέ μορφή PostScript Type 1 καί TrueType γιά Macintosh καί MS-Windows ὡς μέρος τοῦ ἐμπορικοῦ πακέτου GreekKeys [περισσότερες πληροφορίες στίς διευθύνσεις: Ἑλληνική Ἐταιρεία Τυπογραφικῶν Στοιχείων, Σπύρου Μερκούρη 33, 116 35 Ἀθήνα (τηλ. 72 51 979), καί Scholars Press, Customer Service, P.O. Box 133089, Atlanta, Georgia 30333-3089, USA (<http://scholar.cc.emory.edu>)].

Ο τόμος *Greek Letters: from Tablets to Pixels* ἀξίζει ὅπωςδήποτε νά ὑπάρχει στήν βιβλιοθήκη ἑνός σχεδιαστή ἑλληνικῶν γραμματοσειρῶν μέ τὸ METAFONT καί μακροεντολῶν γιά στοιχειοθεσία ἑλληνικοῦ κειμένου μέ τὸ TEX. Ὡστόσο ἡ ὑψηλὴ τιμὴ του (ξεπερνᾷ τίς 16.000 δρχ.) μάλλον θὰ ἀποθαρρύνει ὅσους ἀσχολοῦνται ἐρασιτεχνικά μέ τὴν τυπογραφία. Μὲ λίγα λόγια, πρόκειται γιά ἐξαιρετικῆς ποιότητος βιβλίο πού ἀπευθύνεται στὸν εἰδικό, ἀλλὰ ὄχι στὸν μέσο χρήστη τοῦ TEX πού ἀναζητᾷ ἀπλῶς ἓνα πρακτικὸ ἐγχειρίδιο καθημερινῆς χρήσης.

Συνέντευξη του Donald Knuth στα Βιβλιοπωλεία Computer Literacy (7 Δεκεμβρίου 1993)

Μετάφραση: Αντώνης Τσολομύτης

Πανεπιστήμιο Κρήτης
Τμήμα Μαθηματικών
Λεωφ. Κνωσού
71409 Ηράκλειο, Κρήτη
email: atso1@itia.math.ucl.gr

Ο Donald Knuth θεωρείται ο διασημότερος άνθρωπος στον χώρο της επιστήμης των η/υ παγκοσμίως. Οι πρώτοι τρεις τόμοι της σειράς βιβλίων με γενικό τίτλο *The Art Of Computer Programming*, εργασία που θεωρείται πλήρης για εδώ και 30 χρόνια, του χάρισε το ACM Turing Award¹ το 1974 και το National Medal of Science το 1979. Ο Knuth έχει επίσης αναπτύξει εφαρμογές υψηλότερου επιπέδου στη στοιχειοθεσία με χρήση υπολογιστή (« $\text{\TeX}$ » και « $\text{\METAFONT}$ ») και ανάπτυξης λογισμικού (« $\text{\CWEB}$ »), και έχει πάνω από 100 επιστημονικές δημοσιεύσεις.

Τώρα, ως επίτιμος καθηγητής στο πανεπιστήμιο του Stanford, ο Knuth διοχετεύει την ενέργειά του σε συγγραφική δουλειά. Ο Dan Doernberg του πήρε συνέντευξη τον Δεκέμβριο του 1993 για να δει με τι ασχολείται τελευταία και άρα τι θα πρέπει εμείς να περιμένουμε από τη δουλειά του.

CLB: Μόλις δημοσιεύσατε δύο βιβλία πάνω στο $\text{\CWEB}$ και στη Stanford GraphBase δύο περιοχές των ερευνητικών σας ενδιαφερόντων. Ας αρχίσουμε με το $\text{\CWEB}$, που συνδέει την [γλώσσα προγραμματισμού] C με το $\text{\TeX}$ ώστε να είναι εύκολη η τεκμηρίωση των προγραμμάτων.

Knuth: Το σύστημα $\text{\CWEB}$ είναι ένα κομμάτι που προστίθεται στη C και κάνει το πρόγραμμα καλύτερο κατά πολύ από οποιαδήποτε άλλη γνωστή μέθοδο. Πρέπει απλά να μιλήσω τίμια και να πω ότι είναι το καλύτερο πρόγραμμα για αυτό τον σκοπό. Το βιβλίο *The $\text{\CWEB}$ system of structured documentation* [*To*

---

¹ Σ.Σ.Ε.: Ανώτατη τιμητική διάκριση της Συνεργασίας για τις υπολογιστικές μηχανές (ACM), που είναι κάτι σα Νόμπελ Πληροφορικής.

σύστημα *CWEB* δομημένης τεκμηρίωσης] είναι ένα πλήρες εγχειρίδιο χρήσης και επεξηγήσεων, πληρέστερο από όσο θα το χρειαζόταν κανείς.

CLB: Έχετε πει ότι το *CWEB* βελτιώνει την παραγωγή ενός προγραμματιστή κατά μία τάξη μεγέθους. Πως συμβαίνει αυτό;

Knuth: Ίσως όχι μία τάξη μεγέθους αλλά μάλλον διπλασιάζει την παραγωγή. Όσοι έχουν χρησιμοποιήσει το *CWEB* παρατήρησαν ότι γράφουν με αυτό καλύτερα προγράμματα, ότι τα προγράμματά τους είναι περισσότερο ανεξάρτητα υπολογιστικής πλατφόρμας, ότι ευκολότερα διορθώνονται και βελτιώνονται. . . και παίρνουν λιγότερο χρόνο για να τα γράψουν.

CLB: Το *CWEB* έχει χρησιμοποιηθεί μόνο στο **Stanford** ή και σε εταιρείες γενικότερα;

Knuth: Χρησιμοποιείται σε όλο τον κόσμο. Αρχικά είχαμε το *WEB* την αρχική έκδοση (για *Pascal*) σε μία ποικιλία υπολογιστικών συστημάτων και στη συνέχεια όλο και περισσότεροι άνθρωποι άρχισαν να «κολλάνε το μικρόβιο». Το *TeX* γράφτηκε με το *WEB*. Ο *Silvio Levy* το μετέτρεψε σε *CWEB* το 1987. Ήταν πειραματικό για πολύ καιρό και τώρα μπορώ να πω: «το πείραμα πέτυχε!». Το *CWEB* είναι πολύ καλύτερο από το *WEB* γιατί η *C* είναι πολύ καλύτερη γλώσσα για προγραμματισμό [από την *Pascal*]. Δεν θα μπορούσα να καταλάβω γιατί κάποιος που ενδιαφέρεται για προγραμματισμό θα προτιμούσε ένα άλλο σύστημα από αυτό.

CLB: Εύκολο στη χρήση, τρέχει γρήγορα, όλα αυτά τα όμορφα πράγματα;

Knuth: Ακριβώς, και επιπλέον σου δίνει χαρά αφού τελειώσεις το πρόγραμμα!

CLB: Ακόμα και αν γράφεις ένα κακό πρόγραμμα;

Knuth: Σχεδόν. . . η [σύζυγος μου η] *Jill* θα σας πει ότι συχνά βγαίνω από το γραφείο μου φωνάζοντας: «Ο προγραμματισμός με το *CWEB* είναι πολύ διασκεδαστικός». Είναι αλήθεια. Δεν τον χορταίνω. Όταν γράφεις ένα πρόγραμμα με το *CWEB* αισθάνεσαι ότι μιλάς με έναν άνθρωπο εξηγώντας του το τι πρέπει να κάνει ο υπολογιστής, αντί να νοιώθεις ότι τα λες σε έναν υπολογιστή. Επιτυγχάνεις τον στόχο σου ευκολότερα όταν μιλάς σε να μιλάς σε άνθρωπο. Αυτή η προσέγγιση βοηθάει ακόμα και για ένα πρόγραμμα που ίσως να σου είναι άχρηστο μετά από μία ώρα. Το *CWEB* είναι ένα εργαλείο που το συνιστώ ακόμα και αν γράφεις ένα πρόγραμμα για τον εαυτό σου μόνο, για τα μάτια σου μόνο.

CLB: Το *CWEB* φαίνεται να μοιάζει με τα μοντέλα δομημένου προγραμματισμού της δεκαετίας των 70. . .

Knuth: Σωστά, είναι το επόμενο βήμα. Με τον δομημένο προγραμματισμό κάποιοι έλεγαν προγραμματίστε: Από πάνω προς το κάτω [top-down]. Ενώ κάποιοι άλλοι πρότειναν την αντίστροφη πορεία. Με τα *WEB/CWEB* μπορεί κανείς

να γράφει όπως εκείνος νοιώθει ότι είναι καλό για το πρόγραμμα ή για το τμήμα του προγράμματος με το οποίο ασχολείται. Η μεθοδολογία του δομημένου προγραμματισμού ήταν πολύ καλή, αλλά ο τρόπος με τον οποίο πρέπει να την προσεγγίσει κανείς διαφέρει από απλό συνταγολόγιο, αλλά έχει να κάνει πιο πολύ με τη σχέση μεταξύ υψηλού και χαμηλού επιπέδου όψεις του προγράμματος. Αυτό το κάνεις με το να αντιμετωπίζεις το πρόγραμμα σα ιστό [web], σαν ένα σύνολο από μικρά κομμάτια απλά και αυτόνομα με απλές συνδέσεις μεταξύ τους. Αυτός ο τρόπος του να αντιμετωπίζεις κανείς το περίπλοκο «όλον» βλέποντας τα απλά μέρη του και τον απλό τρόπο με τον οποίο συνδέονται, υποστηρίζεται από το WEB. Μπορεί κανείς να γράφει τα μέρη του προγράμματος με οποιαδήποτε σειρά αυτός επιθυμεί. Μερικές φορές γράφεις από το τέλος προς την αρχή. Αυτό σημαίνει ότι πιστεύεις ότι θα χρειαστείς μία υπορουτίνα οπότε την γράφεις τη στιγμή που αισθάνεσαι έτοιμος για αυτό. Με αυτή την αντίστροφη πορεία ο προγραμματισμός γίνεται ισχυρότερος αφού όταν φτάσει κανείς στην ένατη σελίδα έχει αναπτύξει περισσότερα εργαλεία για την δέκατη σελίδα. Με την άλλη πορεία (από την αρχή προς το τέλος) ξεκινάς λέγοντας πρώτα θα φτιάξω αυτό, μετά εκείνο, κ.λπ., αλλά πρέπει να προγραμματίσεις την κατασκευή αυτών των κομματιών. Πολύ πιθανό να φτάσεις να γράφεις 100 σελίδες πριν ανακαλύψεις πως θα μπορούσες να είχες γράψει αυτά τα κομμάτια. Αυτή η πορεία φαίνεται καλή στις πρώτες σελίδες αλλά μετά γίνεται πολύ δύσκολη δουλειά. Η αντίστροφη πορεία επίσης φαίνεται καλά στις πρώτες σελίδες αλλά τελικά αποδεικνύεται ισχυρότερη αφού λαμβάνει υπόψη της την τρέχουσα ψυχολογία του προγραμματιστή.

Αυτό έκανα και με το T_EX, ένα πολύ μεγάλο πρόγραμμα με περισσότερες από 500 σελίδες κώδικα. Σε όλη την πορεία της συγγραφής του προγράμματος το επόμενο βήμα ήταν μοναδικό, προκαθορισμένο από το τι είχα γράψει μέχρι εκείνη τη στιγμή. Καμία μεθοδολογία δεν θα μπορούσε να μου μάθει πως να γράψω ένα τέτοιο πρόγραμμα, αν έπρεπε να την ακολουθήσω αυστηρά. Αν όμως θελήσω να εξηγήσω το πρόγραμμα σε έναν καλό προγραμματιστή υπάρχει μόνο ένας –φυσικός– τρόπος να το κάνω. Η σειρά με την οποία εμφανίζεται ο κώδικας στο βιβλίο είναι η σειρά με την οποία τον έγραφα.

CLB: Σε ποιο βαθμό ακολουθήτε τον ιερό πόλεμο για την μεθοδολογία παραγωγής προγραμμάτων;

Knuth: Δεν παρακολούθησα σε κάθε λεπτομέρεια αυτή την ιστορία αλλά ήμουν ενήμερος για τις ιδέες που κυριαρχούσαν. Νομίζω πως ήταν υπερβολή να γίνει αυτό το θέμα θρησκεία. Εκείνα τα χρόνια υπήρχε θέμα πολιτικής ορθότητας για το πως έπρεπε να γραφτεί ένα πρόγραμμα. Υπήρξε κάτι ανάλογο στην κοινότητα των μαθηματικών στην δεκαετία του 20 οπότε οι άνθρωποι έλεγαν ότι οι καλοί μαθηματικοί έπρεπε να αποδεικνύουν με συγκεκριμένο τρόπο. Δεν σου επιτρεπόταν να χρησιμοποιήσεις συγκεκριμένες τεχνικές απόδειξης επειδή κάποιος πίστευαν ότι υπήρχε ο κίνδυνος να οδηγηθείς σε αντιφάσεις. Ήταν σα να προσπαθείς να κάνεις μαθηματικά με το ένα σου χέρι δεμένο πίσω από την πλά-

τη σου. Ομοίως ο «πολιτικά ορθός» δομημένος προγραμματισμός εμπόδιζε τον κόσμο από το να γράφει καλά προγράμματα, ενώ γνώριζαν τι έκαναν· απλά ο τρόπος με τον οποίο προσέγγιζαν το πρόβλημα δεν συμφωνούσε με την ιδέα του «σωστού».

Η επιστήμη των υπολογιστών είναι όπως οποιαδήποτε άλλη επιστήμη: ακολουθεί την μόδα. Κάποιες ιδέες είναι καλές, αλλά σχεδόν όλες τις καλές ιδέες τις συνηθίζουν οι άνθρωποι διαφορετικά από ότι θα έπρεπε. Για παράδειγμα κοιτάζετε τι έγινε με τις γεννήτριες τυχαίων αριθμών. Δεν είχαμε ιδέα για το πως να παράγουμε τυχαίους αριθμούς για 15 χρόνια. Μετά κάποιος απέδειξε ένα μικρό αποτέλεσμα για μία συγκεκριμένη τεχνική: αν υπολογίσεις την μέση τιμή του γραμμικής συσχέτισης μιας περιόδου ενός δισεκατομμυρίου αριθμών το αποτέλεσμα είναι μηδέν. Και ξαφνικά στράφηκαν εκεί. Πήραν όλες τις παλιές τους ρουτίνες και τις προσάρμοσαν σε αυτή τη μέθοδο γιατί ήταν το μόνο διαθέσιμο θεωρητικό εργαλείο. Αποδείχθηκε ότι ήταν μία πολύ κακή μέθοδος γιατί δεν είχε προβλέψει η θεωρία ότι ο μέσος όρος αυτής της περιόδου με το πρώτο μισό δισεκατομμύριο ίσο με +1 και το υπόλοιπο μισό ίσο με -1 έκανε πάλι μηδέν!

Σε όλη την πορεία της ιστορίας οι άνθρωποι δανείστηκαν ιδέες και δεν αντιλήφθηκαν τα όρια αυτών των ιδεών.

CLB: Ποιά ήταν αυτή η μέθοδος για την οποία μιλάτε;

Knuth: Λεγόταν RANDU στις περισσότερες βιβλιοθήκες υπορουτίνων. Είναι αδύνατο να την βρείτε κάπου· αν παρόλα αυτά κάποιος δει μια υπορουτίνα με όνομα RANDU το καλύτερο που έχει να κάνει είναι να απαλλαγεί αμέσως από αυτήν!

CLB: Την συγχώνευση του WEB με την [γλώσσα προγραμματισμού] C την κάνατε γιατί η C χρησιμοποιείται ευρέως από του προγραμματιστές ή γιατί σας αρέσει η C και την χρησιμοποιείτε;

Knuth: Νομίζω ότι η C έχει πολλές σημαντικές δυνατότητες. Ο τρόπος με τον οποίο χειρίζεται τους δείκτες για παράδειγμα είναι μια καταπληκτική καινοτομία: έλυσε πολλά προβλήματα που είχαμε πριν με τον δομημένο προγραμματισμό και βελτίωσε την εμφάνιση των προγραμμάτων. Η C δεν είναι η τέλεια γλώσσα, καμία γλώσσα δεν είναι τέλεια αλλά νομίζω ότι έχει πάρα πολλά καλά στοιχεία και επίσης μπορείς να αποφύγεις τα μέρη που δεν σου αρέσουν. Πράγματι η C μου αρέσει ειδικά γιατί δίνει καλά με το λειτουργικό (αν χρησιμοποιείς Unix για παράδειγμα). Σε όλη μου την ζωή χρησιμοποιούσα πάντα την γλώσσα που έδενε καλύτερα με το debugging του λειτουργικού που χρησιμοποιούσα. Αν είχα καλύτερο debugger για την γλώσσα Ξ και αν η Ξ έδενε καλύτερα με το λειτουργικό θα χρησιμοποιούσα αυτή. Μια ακραία περίπτωση συνέβη κάποτε όταν δούλευα σε ένα εργαστήριο που το λειτουργικό σύστημα ήταν σχεδιασμένο από τον Ned Irons. Το σύστημα ήταν για ένα από τα πρώτα Cray και ο Irons είχε γράψει και έναν συμπιλιστή (compiler) μιας γλώσσας που λέγονταν IMP. Η IMP είχε

διάφορα άσχημα ένα εκ των οποίων το ότι ήταν μία επεκτάσιμη γλώσσα και οποιοσδήποτε στο εργαστήριο μπορούσε να την επεκτείνει. Έτσι ένα πρόγραμμα που δούλευε την Δευτέρα, δεν δούλευε την Τρίτη και το πρώτο πράγμα που έκανε κανείς όταν συνέβαινε αυτό ήταν να κοιτάζει αν ο συμπιλιστής ήταν εντάξει. Το δεύτερο πράγμα για τον IMP ήταν ότι ήταν πολύ στριφνή γλώσσα. Για παράδειγμα στην PASCAL κανείς γράφει `IF X > 0 THEN ...` ενώ στην IMP θα έπρεπε να γράφει `X+=>`. Με άλλα λόγια το πρόγραμμα ήταν μικρό σε μέγεθος. Ένοιωθες ότι έγραφες κομψά προγράμματα γιατί αποτελούνταν από λιγοστούς χαρακτήρες. Όμως την επόμενη μέρα δεν μπορούσες να τα διαβάσεις!

CLB: Αντιλαμβάνομαι ότι τώρα βάζετε έμφαση σε αυτό που λέμε *λογοτεχνικό προγραμματισμό* (literate programming), αλλά σας άρεσε ποτέ μία πιο μαθηματική γλώσσα όπως η APL;

Knuth: Αυτό είναι άλλο θέμα. Η APL είναι για εκείνους που έχουν να λύσουν κάποια προβλήματα και δεν τους ενδιαφέρει η αποτελεσματικότητα: θέλουν έναν όμορφο και κομψό τρόπο να διατυπώσουν τη λύση του προβλήματος τους ανεξάρτητα με το αν ήταν εύκολη η δουλειά που είχε να κάνει ένας υπολογιστής για να βρει αυτή τη λύση. Είναι μία γλώσσα για να λύνεις προβλήματα και όχι για προγραμματισμό... υπάρχει βέβαια και το APL-WEB. Αλλά θα ήθελα να πω κάτι ακόμα για την IMP. Το τρίτο κακό αυτής της γλώσσας ήταν ότι αν έκανες ένα λάθος, ο συμπιλιστής έκανε κύκλους και σταματούσε στο πρώτο λάθος λέγοντας «ERROR, ERROR, ERROR» και μετά τερμάτιζε: θα έπρεπε να βρεις ποιο ήταν το λάθος. Δεν ήταν καμία καταπληκτική γλώσσα αλλά ούτε και ο συμπιλιστής ήταν καταπληκτικός. Όμως ήταν αυτή που προτιμούσα γιατί ταίριαζε απόλυτα με το λειτουργικό σύστημα. Οι *παρατάξεις* (arrays) ονομαζόταν έτσι που ήταν εύκολο να τα δεις στον debugger και μπορούσες να δεις ποιες θέσεις μνήμης καταλάμβαναν, ήξερες πως πήγαιναν τα πράγματα και μπορούσες να τρέξεις το πρόγραμμά σου αξιόπιστα γιατί η IMP έδενε καλά με το λειτουργικό. Αυτό δεν μπορούσες να το κάνεις με καμία άλλη γλώσσα. Μπορούσες να γράψεις με μία καλύτερη γλώσσα αλλά θα τελείωνες το πρόγραμμά σου δύο εβδομάδες αργότερα από ότι αν χρησιμοποιούσες την IMP.

CLB: Χρησιμοποιήθηκε η IMP στο Stanford;

Knuth: Ήταν σε ένα εργαστήριο στο Princeton. Ένα χρόνο πριν έρθω στο Stanford, εργαζόμουν εκεί σε ένα απόρρητο ερευνητικό πρόγραμμα κρυπτανάλυσης.

CLB: Πείτε μας τώρα για το άλλο σας νέο βιβλίο, το Stanford GraphBase.

Knuth: Αυτό το βιβλίο είναι για δύο είδη ανθρώπων. Έχει ένα ερευνητικό στόχο: εκείνοι που εργάζονται στη μελέτη νέων αλγορίθμων για συνδυαστικά προβλήματα χρειάζονται ένα συγκεκριμένο σύνολο *δεδομένων δοκιμής* (test data) για ελέγχους ταχύτητας. Καθώς προετοίμαζα τον τόμο IV της σειράς The Art of Computer Programming, αποφάσισα να κάνω διαθέσιμα σ' όλον τον κό-

σμο τα στοιχεία και τα παραδείγματα που χρησιμοποιούσα. Υπήρχε ανάγκη για κάποιους τυποποιημένους ελέγχους ταχύτητας, και όλα πρέπει να είναι διατεταγμένα έτσι που να είναι χρήσιμα με πολλούς τρόπους. Έτσι τώρα έχω μία συλλογή από χιλιάδες τυποποιημένα σύνολα δεδομένων· και οποιασδήποτε στην Πολωνία μπορεί να έχει ακριβώς τα ίδια σύνολα δεδομένων με κάποιον στην Αμερική ή στην Κίνα. Είναι ανεξάρτητη υπολογιστικής πλατφόρμας και κανείς μπορεί να τα αποκτήσει μέσω Internet

Ο δεύτερος λόγος για τον οποίο μου αρέσει το GraphBase είναι γιατί αποτελεί ένα παράδειγμα προγραμματισμού με το CWEB — είναι στην πραγματικότητα 32 παραδείγματα χρήσης του CWEB. Είναι 32 μικρά προγράμματα που δείχνουν το στυλ προγραμματισμού που προτιμώ. Τα παραδείγματα είναι σαν μικρά δοκίμια, μικρές ιστορίες προγραμμάτων που είναι και ευχάριστο να τα διαβάσει κανείς.

CLB: Σε τι υπολογιστικό περιβάλλον (υπολογιστή και λογισμικό) δουλεύετε τώρα;

Knuth: Χρησιμοποιώ την CWEB για προγραμματισμό. Χρησιμοποιώ επίσης πάρα πολύ τον Emacs, και την γλώσσα METAPOST για τεχνικό σχέδιο. Πρόκειται για μία καινούργια γλώσσα που έφτιαξε ο John Hobby που πιστεύω πως σύντομα θα διατίθεται μέσω του Internet². Βασίζεται στο METAFONT. 75% του κώδικά της είναι δικός μου από το METAFONT αλλά είναι τροποποιημένη ώστε να παράγει PostScript. Μου αρέσει πάρα πολύ.

Επίσης χρησιμοποιώ MATHEMATICA. Οι άνθρωποι της MAPLE προσπαθούν να με πείσουν να γυρίσω στο MAPLE, ένα πολύ καλό πρόγραμμα. Αυτή τη στιγμή όμως προτιμώ το MATHEMATICA γιατί δεν χρειάζεται να δηλώνεις τους πολλαπλασιασμούς· μπορείς να πεις '2X' αντί για '2 * X'. Επίσης το εγχειρίδιο του MATHEMATICA είναι εξαιρετικό.

CLB: Σας αρέσει το στυλ του Wolfram;

Knuth: Ιδιαίτερα το ευρετήριο όρων... μπορείς εύκολα να βρεις τα πάντα στο βιβλίο. Στην πρώτη έκδοση όταν είχα ένα πρόβλημα να λύσω κοιτούσα στο ευρετήριο και σχεδόν πάντα με παρέπεμπε στη σωστή σελίδα. Υπήρξαν μόνο μια δυο φορές που δεν βρήκα τη λέξη που έψαχνα και τη σημείωσα εγώ στο ευρετήριο για να την βρω εύκολα την επόμενη φορά που θα τη χρειαζόμουν. Στη δεύτερη έκδοση αυτά είχαν όλα διορθωθεί, παρόλο που δεν τα ανέφερα εγώ σε κανέναν.

CLB: Θα ήθελα τώρα να μου πείτε τις εντυπώσεις σας για κάποιες ερευνητικές περιοχές και αν έχετε εργασθεί πάνω σε αυτές. Η πρώτη είναι οι γενετικοί αλγόριθμοι. Πως σας φαίνεται η γενική ιδέα ότι αντί να αποφασίζει ο άνθρωπος για τον αλγόριθμο αποφασίζει μια μηχανή...

² Σ.Ε.Σ. Πράγμα που τώρα συμβαίνει.

Knuth: Σχεδιάζω να πειραματιστώ πολύ με αυτό το θέμα όταν θα φτάσω στον τέταρτο τόμο. Υπάρχει γενετική αναπαραγωγή, υπάρχει η μέθοδος της *simulated annealing*, έχουν αναπτυχθεί και άλλες στρατηγικές. Εγώ έχω μία μέθοδο στο βιβλίο *Stanford GraphBase* που την έχω ονομάσει «*stratified greed*». Όλες αυτές οι τεχνικές έχουν στόχο το ίδιο είδος προβλημάτων και θέλω να κάνω πολλές δοκιμές· μερικές μπορούν να δουλέψουν καλύτερα σε ένα πρόβλημα από ότι σε ένα άλλο, και θέλω να αναπτύξω μία διαίσθηση για όλα αυτά. Κάποια προβλήματα ανήκουν με μία φυσική έννοια στα νευρωνικά δίκτυα... οι γενετικοί αλγόριθμοι μάλλον θα τα πάνε καλά σε θέματα που έχουν να κάνουν με αναγνώριση φωνής, και κάποιοι λένε ότι θα κάνουν και για χρηματιστηριακές προβλέψεις ή άλλα τέτοια θέματα. Κατά κάποιο τρόπο όσο κοντύτερα είναι το πρόβλημα σε φυσικές διεργασίες τόσο καλύτερα αναμένεται να δουλεύει ένας γενετικός αλγόριθμος, ενώ όσο κοντύτερα είναι το πρόβλημα στη θεωρία αριθμών ή κάτι τεχνητό, τόσο περιμένει κανείς κάποια άλλη προσέγγιση να δουλεύει καλύτερα. Είναι δύσκολο να καταλάβει κανείς πως θα δουλέψουν αυτές οι μέθοδοι σε σχέση με το μέγεθος του προβλήματος. Μπορεί σε ένα μικρό πρόβλημα να τα πάνε καλά και να αποτύχουν σε ένα λίγο μεγαλύτερο. Ή ανάποδα βέβαια.

CLB: Από ό,τι φαίνεται έχετε πολλά χρόνια δουλειάς ακόμα μπροστά σας.

Knuth Η *Stanford GraphBase* μου παρέχει απεριόριστο αριθμό προβλημάτων. Διαβάζω τι ισχυρίζονται άλλοι για τις δικές τους μεθόδους, αλλά τις δοκιμάζω και μόνος μου. Η πρωτότυπη δουλειά που κάνω στο *The Art Of Computer Programming* είναι να πάρω τις μεθόδους δύο διαφορετικών ανθρώπων και να αναλύσω την μέθοδο *A* από τη σκοπιά του *B* και αντίστροφα. Αυτοί τα βλέπουν μόνο από τη δική τους σκοπιά οπότε εγώ προσπαθώ να συμπληρώσω κενά...

CLB: Τί έχετε να πείτε για τον *αντικειμενοστραφή* προγραμματισμό;

Knuth: Πάντα είχα στο νου μου ένα τέτοιο είδος προγραμματισμού αλλά ποτέ δεν χρησιμοποίησα γλώσσες που απαιτούσαν κάτι τέτοιο. Συνήθως είχα εγώ απαιτήσεις από τις γλώσσες. Τώρα οι γλώσσες μπορούν να σου βρουν τα λάθη σου και έτσι είναι πιο εύκολο να κρύψεις πληροφορίες από το ένα μέρος του προγράμματος στο άλλο. Στα δικά μου προγράμματα με παλιότερες γλώσσες δεν χρησιμοποιούσα κάτι που δεν έπρεπε να χρησιμοποιήσω· έπρεπε να επιβάλλω στον εαυτό μου να χρησιμοποιώ αυτούς τους κανόνες. Μπορούσα και το έκανα. Δεν υπήρχαν προγράμματα που δε μπορούσα να γράψω... αλλά τα νέα εργαλεία και αυτά βοηθάνε.

Το πρόβλημα που έχω με αυτό το θέμα σήμερα είναι ότι... η *C++* είναι πολύ περίπλοκη. Για την ώρα είναι αδύνατο για μένα να γράψω κώδικα που θα δουλεύει σε πολλές υπολογιστικές πλατφόρμες, εκτός και αν αποφύγω όλα τα εξωτικά εργαλεία. Όποτε αυτοί που σχεδίασαν την *C++* όταν είχαν δύο αντίθετες απόψεις για το πως να λύσουν ένα θέμα, έλεγαν εντάξει ας συμπεριλάβουμε και τις δύο. Έτσι η γλώσσα είναι πολύ «*baroque*» κατά τη γνώμη μου. Αλλά κάθε

χρήστης της C++ έχει ένα υποσύνολο της γλώσσας που χρησιμοποιεί οπότε αυτό είναι καλό. Το CWEB βέβαια υποστηρίζει και την C++ αλλά και την C.

CLB: Πείτε μας τις σκέψεις σας για περιοχές όπως θεωρία του χάους, fractals (χώροι μη ακέραιας διάστασης) κ.λπ. Η ασάφεια που τα διακρίνει φαίνεται να είναι σε αντίθεση με τις περιοχές που ασχοληθήκατε στο παρελθόν.

Knuth: Αρχικά έκανα κάποια δουλειά στους χώρους μη ακέραιας διάστασης, πρόκειται για μία καταπληκτική αφαίρεση. Μπορούν να κατασκευαστούν μοντέλα που πριν δεν μπορούσαμε να σκεφτούμε και ταιριάζουν με πολλά πράγματα στη φύση όταν το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τους έχει να κάνει με ένα θέμα που επαναλαμβάνετε συνεχώς σε διαφορετική κλίμακα. Για παράδειγμα αν κανείς μεγεθύνει το περίγραμμα της ακρογιαλιάς πάλι θα βλέπει το ίδιο σχήμα, και πολλά πράγματα έχουν αυτή την ιδιότητα. Η φύση έχει τους δικούς της επαναληπτικούς αλγόριθμους για να παράγει πράγματα όπως σύννεφα, ελβετικό τυρί κ.λπ. Τώρα έχουμε μαθηματικές τεχνικές για να κατανοούμε αυτές τις διαδικασίες που προχωράνε πέρα από τις διαφορικές εξισώσεις που έχουμε συνηθίσει να χρησιμοποιούμε από τους προηγούμενους αιώνες. Έχουμε ένα ολοκαίνουργιο εργαλείο να χρησιμοποιούμε αν και δεν έχω αναπτυγμένη διαίσθηση για αυτές τις τεχνικές. Γνωρίζω τα όρια της διαίσθησής μου· μερικά προβλήματα μπορώ να τα λύσω καλά αλλά ξέρω ότι άλλοι μπορούν να δουν αμέσως κάτι που εμένα θα μου πάρει πολύ ώρα να δω... δεν είναι το δυνατό μου σημείο.

CLB: Σε ποιό βαθμό έχετε παρακολουθήσει τις εξελίξεις στην τεχνητή νοημοσύνη; Το τρίτο σας πρόγραμμα ήταν ένα πρόγραμμα τρίλιζας που μάθαινε από τα λάθη του, και το Stanford είναι ένα από τα κορυφαία ιδρύματα στην έρευνα για την τεχνητή νοημοσύνη...

Knuth: Η τεχνητή νοημοσύνη σχετίζεται άμεσα με τον τέταρτο τόμο· οι ερευνητές του θέματος χρησιμοποιούν τις συνδυαστικές τεχνικές που μελετώ, οπότε υπάρχουν αρκετές δημοσιεύσεις που σχετίζονται με το θέμα. Δουλειά μου είναι να συγκρίνω τα αποτελέσματα στην τεχνητή νοημοσύνη με αυτά της κοινότητας των ηλεκτρολόγων μηχανικών, και άλλων ειδικοτήτων· κάθε κοινότητα έχει και ένα διαφορετικό τρόπο προσέγγισης των προβλημάτων. Προσπαθώ να διαβάσω αυτά τα πράγματα και να ενοποιήσω τις ιδέες. Οι πιο δύσκολες εφαρμογές και τα πιο απαιτητικά προβλήματα στην ιστορία των υπολογιστών είναι στην τεχνητή νοημοσύνη. Η τεχνητή νοημοσύνη είναι η πιο παραγωγική πηγή νέων τεχνικών στην επιστήμη των υπολογιστών. Μας οδήγησε σε πολλές και σημαντικές προόδους όπως δομές δεδομένων και ανάλυση λιστών... Πολλά από τα καλύτερα παραδείγματα για debugging και για να κάνεις το λογισμικό να δουλεύει, όλα τα συστήματα συμβολικής άλγεβρας που φτιάχτηκαν, οι πρώτες μελέτες γραφικών και τεχνητής όρασης, κ.λπ. όλα έχουν πολύ βαθιές ρίζες στην τεχνητή νοημοσύνη.

CLB: Δηλαδή δεν είστε από αυτούς που υποτιμούν ότι έγινε σε αυτή την περιοχή...

Knuth: Καθόλου. Αυτό που έγινε ήταν ότι πολλοί πίστεψαν ότι η τεχνητή νοημοσύνη θα γινόταν πανάκεια. Είναι κάτι σαν να έχεις μια εταιρεία που πέφτουν οι μετοχές της επειδή οι προβλέψεις για τα κέρδη της ήταν 18% ενώ τα πραγματικά της κέρδη ήταν 15%. Αυτό συνέβη γιατί πίστεψαν ό,τι μια μεθοδολογία θα έλυνε τα πάντα. Κατά πάσα πιθανότητα αυτό θα συμβεί με όλα τα θέματα που τώρα εντυπωσιάζουν: οι άνθρωποι θα καταλάβουν ότι με αυτά δεν μπορούν να απαντήσουν τα πάντα. Πολλά προβλήματα είναι τόσο δύσκολα που ποτέ δεν θα βρούμε μια καλή λύση για αυτά. Οι άνθρωποι απογοητεύονται όταν δεν βρίσκουν την «πηγή της νιότης»...

CLB: Αν τελειώνετε τώρα το πανεπιστήμιο ή το διδακτορικό σας τι είδους έρευνα θα διαλέγατε; Ή μήπως δεν θα διαλέγατε καν έρευνα;

Knuth: Νομίζω πως τα πιο ενδιαφέροντα θέματα αυτή τη στιγμή στην επιστήμη των υπολογιστών είναι στη ρομποτική και στη βιοχημεία. Για παράδειγμα ή ρομποτική είναι καταπληκτικό θέμα: να φτιάχνεις αντικείμενα που κινούνται και αλληλοεπικοινωνούν μεταξύ τους. Το Stanford έχει ένα μεγάλο εργαστήριο ρομποτικής και το σχέδιό μας είναι να φτιάξουμε ένα νέο κτήριο που θα έχει εκατό ρομπότ που θα περπατάνε στους διαδρόμους για να ανεβαίνει έτσι το ενδιαφέρον των φοιτητών. Θα μας πάρει περίπου δύο με τρία χρόνια μέχρι να μεταφερθούμε στο νέο κτήριο. Μόνο που θα βλέπεις ρομπότ εκεί θα σου έρχονται ιδέες για καινούργια πράγματα. Αυτά τα προβλήματα επίσης παράγουν ωραίες μαθηματικές και θεωρητικές ερωτήσεις. Και υψηλού επιπέδου γραφικά εργαλεία, μια περιοχή που έχει επίσης ένα τεράστιο αριθμό καταπληκτικών ιδεών. Ναι, θα ήθελα να ασχοληθώ με αυτό.

CLB: Γιατί αναφέρατε την βιοχημεία;

Knuth: Υπάρχουν εκατομμύρια άλυτα προβλήματα εκεί. Η βιολογία είναι πολύ ψηφιακή, πολύ περίπλοκη και απείρως χρήσιμη. Το πρόβλημα με τη βιολογία είναι ότι αν πρέπει να εργαστείς ως βιολόγος είναι βαρετό. Τα πειράματα μπορεί να κρατήσουν και τρία χρόνια και ξαφνικά μπορεί να πέσει το ρεύμα και τα πάντα πεθαίνουν! Πάλι από την αρχή. Στους υπολογιστές φτιάχνεις τον δικό σου κόσμο. Οι βιολόγοι πάντως αξίζουν συγχαρητήρια που τα καταφέρνουν.

Είναι δύσκολο για μένα να πω με σιγουριά μετά από 50 ακόμα χρόνια εκρηκτικής ανάπτυξης των υπολογιστών ότι θα συνεχίσει να έχει ενδιαφέροντα προβλήματα η επιστήμη των υπολογιστών και δεν θα είναι απλά βελτιώσεις ήδη γνωστών πραγμάτων. Ίσως όλα τα ενδιαφέροντα πράγματα να έχουν ανακαλυφθεί. Ίσως και να κάνω λάθος αλλά δεν μπορώ να προβλέψω μία ατελείωτη ανάπτυξη. Δεν μπορώ να είμαι τόσο σίγουρος για τους υπολογιστές όσο μπορώ να είμαι για την βιολογία. Αυτή έχει ενδιαφέροντα προβλήματα για τουλάχιστον άλλα 500 χρόνια, είναι σε αυτό το επίπεδο.

CLB: Η χρήση του δια-δικτύου (Internet) είναι εκρηκτικά αυξανόμενη τώρα, με όλο και περισσότερες. . .

Knuth: Μια μέρα θα αναρωτηθούμε ποιος πληρώνει για όλα αυτά!

CLB: Το χρησιμοποιήτε; Γνωρίζω ότι το χρησιμοποιούσατε στο παρελθόν.

Knuth: Δεκαπέντε χρόνια χρησιμοποιούσα ηλεκτρονικό ταχυδρομείο στο ARPANET και στο Internet. Κάποια στιγμή τον Ιανουάριο του 1990 σταμάτησα γιατί μου έπαιρνε πολύ χρόνο να βρω άκρη ανάμεσα σε όλη αυτή τη σαβούρα. Δεν έχω ηλεκτρονική διεύθυνση. Όσοι προσπαθούν να μου γράψουν παίρνουν μία απάντηση που λέει «Ο Καθηγητής Knuth έχει σταματήσει να διαβάζει ηλεκτρονικό ταχυδρομείο· μπορείτε να του γράψετε στην τάδε διεύθυνση»³.

Είναι αδύνατο να κλείσεις το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο! Στέλνεις ένα μήνυμα σε κάποιον και απαντάει «Σας ευχαριστώ» και εσύ ξαναπαντάς «OK, σας ευχαριστώ που με ευχαριστήτε. . .»

Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο είναι πολύ καλό για αυτούς που θέλουν να είναι στην αιχμή των πραγμάτων. Αλλά εγώ δουλεύω στην άλλη άκρη. Κοιτάω ιδέες προσεκτικά και προσπαθώ να τις γράψω. . . κινούμε αργά ανάμεσα σε πράγματα που έχουν κάνει άλλοι και προσπαθώ να τα οργανώσω. Αλλά δεν ξέρω τι συμβαίνει αυτόν τον μήνα.

Έτσι λοιπόν δεν διαβάζω ηλεκτρονικό ταχυδρομείο πια, εκτός από σπάνιες περιπτώσεις όπως όταν πηγαίνω ένα ταξίδι π.χ. στο Ισραήλ και θέλω να κανονίσω πράγματα της τελευταίας στιγμής. Ξέρω πως να χρησιμοποιώ το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο του Emacs αλλά δεν θέλω να γίνω καλός σε αυτό.

CLB: Έχετε πολλά ενδιαφέροντα έξω από τους υπολογιστές και τα μαθηματικά—μουσική, θρησκεία, συγγραφή. Η μουσική είναι μία δημιουργική σας διέξοδος, ένας τρόπος για να διασκεδάσετε ή μία θρησκευτική διέξοδος;

Knuth: Αυτή τη στιγμή είναι για διασκέδαση. Μου αρέσει να έρχονται φίλοι στο σπίτι και να παίζουμε πιάνο παρέα. Αν μπορούσα θα το έκανα κάθε βδομάδα. Ελπίζω να ζήσω αρκετά ώστε να τελειώσω το έργο της ζωής μου την σειρά βιβλίων The Art Of Computer Programming και μετά ίσως ασχοληθώ με την σύνθεση μουσικής. Ένα όνειρο είναι. . . κακή μουσική βέβαια.

CLB: Έχετε γράψει κάποιες συνθέσεις ήδη, σωστά;

Knuth: Ναι, αλλά ήταν κυρίως ένα άθροισμα από μουσικά θέματα άλλων ανθρώπων. Όταν ήμουν φοιτητής είχα γράψει μία μικρή μουσική κωμωδία που λεγόταν «Nebbishland». Αυτή η δουλειά είχε διάρκεια περίπου 10 λεπτά, αλλά και η μουσική και οι στοίχοι ήταν δικόι μου.

³ Σ.Ε.Σ. Αυτό δεν είναι αλήθεια, απλά ο Knuth δε δημοσιοποιεί την ηλεκτρονική του διεύθυνση.

CLB: Έχετε κρατήσει την παρτιτούρα;

Knuth: Ναι... ή μάλλον όχι! Την έχασα. Έχω μόνο ένα μέρος. Πιστεύω να την βρω κάπου. Φτιάχνω ένα αρχείο τώρα στον υπολογιστή για όλα τα πράγματα που έχω στο σπίτι μου.

CLB: Παίζατε καθόλου με την τεχνολογία MIDI, ή κρατήσατε επίτηδες αποστάσεις από αυτήν.

Knuth: Μου αρέσει πολύ. Αγόρασα τα περασμένα Χριστούγεννα ένα συνθεσάιζερ για τον γιο μου και έπαιζα με τις ώρες. Μου άρεσε πάρα πολύ. Παλιότερα είχα παίξει σε ένα συνθεσάιζερ Kurzweil στο σπίτι του Marvin Minsky που ήταν μία προσομοίωση πιάνου. Τελευταία ένας φίλος πήγε στην Αγγλία για τρία χρόνια και δεν ήθελε να πάρει το πιάνο του μαζί του, έτσι αγόρασε ένα Yamaha με έξι φωνές. Όταν τον επισκέφτηκα πέρασα τρεις υπέροχες μέρες παίζοντας τα κομμάτια που ήξερα να παίζω στο πιάνο δοκιμάζοντας διάφορες φωνές. Η προσομοίωση πιάνου που είχε έμοιαζε με τσέμπαλο αλλά τα πλήκτρα ήταν ευαίσθητα στο πόσο τα πατούσες οπότε μπορούσες να παίζεις δυνατά ή απαλά πράγμα που δεν μπορείς να κάνεις σε ένα πραγματικό τσέμπαλο. Αυτά τα συνθεσάιζερ είναι πραγματικά πολύ καλά.

CLB: Πότε βγήκατε στη σύνταξη από το Stanford;

Knuth: Φέτος. Είχα άδεια για δύο χρόνια ώσπου να μπορώ και τυπικά να βγω στη σύνταξη. Άτυπα είχα βγει από το 1990 την ίδια μέρα που σταμάτησα να διαβάζω ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Είχα ανακοινώσει τα σχέδιά μου τρία χρόνια νωρίτερα. Διαπίστωσα ότι αυτό που ήθελα να κάνω στη ζωή μου ήταν να τελειώσω το *The Art Of Computer Programming*. Είχα προβλέψει ότι θα μου πάρει 20 χρόνια πλήρους απασχόλησης. Εάν συνέχιζα να κάνω αυτά που έκανα θα μου έπαιρνε 40 ή και 50 χρόνια. Με άλλα λόγια δεν προχωρούσε, και έμενα συνεχώς πίσω. Έτσι αποφάσισα να βγω στη σύνταξη. Βέβαια δεν μου αρέσει που άφησα ότι άλλο έκανα αλλά υπήρχαν και πράγματα που πολύ χάρηκα που απαλλάχτηκα από αυτά, όπως το να γράφω προτάσεις για ερευνητικά προγράμματα.

CLB: Έπρεπε να γράφετε και προτάσεις για ερευνητικά προγράμματα; Νόμιζα ότι θα ήσασταν απαλλαγμένος από αυτό.

Knuth: Έχετε χιούμορ βλέπω. Δεν πρέπει να το κάνω πια αλλά σαν καθηγητής για να έχω καλό εξοπλισμό για τους φοιτητές μου ή να μπορώ να έχω επισκέπτες για ερευνητικά προγράμματα, έπρεπε να βρίσκω χορηγούς. Είναι πολύ δουλειά να ζητιανεύεις λεφτά. Το System Development Foundation μου είχαν πει ότι θα μου έδιναν ένα εκατομμύριο δολάρια για να τελειώσω το $\TeX$ ώστε να επιστρέψω στη συγγραφή της σειράς *The Art Of Computer Programming*.

CLB: Τα πήρατε;

Knuth: Βεβαίως, αλλά πάλι πήρε πάρα πολλά χρόνια για να τελειώσω το T_EX. Αποφάσισα έτσι ότι ο μόνος τρόπος για να τελειώσω τη σειρά The Art Of Computer Programming ήταν να αφιερωθώ πλήρως σε αυτό. Ήταν δύσκολο να προσαρμοστώ τα πρώτα 2–3 χρόνια. Τώρα όμως νοιώθω εντάξει.

Δίνω διαλέξεις στο Stanford κάθε μήνα με γενικό τίτλο Computer Musings. Σχεδιάζω να συνεχίσω να δίνω τέτοιες ομιλίες σε θέματα και ιδέες που βρίσκω ενδιαφέρουσες για τα επόμενα 20 χρόνια. Παρουσιάζω προβλήματα που δεν μπορώ να λύσω ώστε κάποιος να τα λύσει αντί για εμένα. Αν δεν μπορώ να λύσω ένα πρόβλημα για 2 ώρες το δίνω σε κάποιον άλλον να το λύσει αλλιώς πάλι μένω πίσω. Καθώς γράφω το βιβλίο κινούμε από θέμα σε θέμα περίπου ανά τρεις εβδομάδες.

CLB: Είσατε ιδιαίτερα γνωστός για αυτά που έχετε γράψει και για την έρευνά σας· σας άρεσε όμως η διδασκαλία και η συναναστροφή με τους φοιτητές;

Knuth: Είχαμε τους καλύτερους φοιτητές του κόσμου. Ακόμα συναναστρεφόμενοι με τους φοιτητές μέσω των διαλέξεών μου αλλά δεν μπορώ να συγκρατήσω τα ονόματά τους πια. Αυτό είναι ένα πρόβλημα.

Ας υποθέσουμε ότι δίνω μια διάλεξη της σειράς Computer Musings και διατυπώνω ένα ανοιχτό πρόβλημα. Και κάποιος από το ακροατήριο το λύνει, γράφει την διατριβή του, τελειώνει μέσα σε 2 εβδομάδες και έρχεται και μου το δείχνει. Θα ενδιαφερθώ για το θέμα, θα το διαβάσω και θα υπογράψω τη διατριβή του... όμως αυτός είναι ο μόνος τρόπος επαφής. Είχα 28 φοιτητές που πήραν διδακτορικό μαζί μου και μάλλον τόσοι θα παραμείνουν εκτός και αν συμβεί κάτι πολύ γρήγορα στις διαλέξεις μου όπως ανέφερα πριν.

CLB: Real-time διδακτορικά! Τι διαφορές έχετε παρατηρήσει στους φοιτητές με την πάροδο όλων αυτών των ετών;

Knuth: Υπάρχει μια πολύ σημαντική αλλαγή. Στη δεκαετία του 70 οι φοιτητές ενδιαφερόταν πολύ για μουσική. Το πρώτο πράγμα που τους ρωτούσαμε ήταν «τι μουσικό όργανο παίζετε;». Είχαμε πολλά μουσικά σχήματα κ.λπ. Τώρα σχεδόν κανένας δεν ενδιαφέρετε για την μουσική. Δεν ξέρω αν άλλαξαν οι φοιτητές που διαλέγουν την επιστήμη των υπολογιστών ή το ίδιο συμβαίνει με όλους τους φοιτητές τώρα. Αν ρωτήσεις τώρα τους φοιτητές της επιστήμης των υπολογιστών ποια είναι τα χόμπι τους το πιο πιθανό είναι να σου πουν «η ποδηλασία». Πρόσφατα είχαμε κάποιον που έπαιζε φουσαρμόνικα αλλά δεν υπήρχε κανείς άλλος μουσικός.

CLB: Καμιά αλλαγή στην ποιότητα των φοιτητών;

Knuth: Όχι... εκτός από το ότι δεν ξέρουν τόσο καλά μαθηματικά όσο ήξεραν παλιά. Πρέπει να τους προετοιμάζουμε για αυτό με ειδικά μαθήματα ακόμα και σε ένα πανεπιστήμιο όπως το Stanford.

CLB: Αλλαγές στον χώρο; Με τόσο κόσμο και πρόοδο που έχει σήμερα ο κλάδος έχει αλλάξει καθόλου;

Knuth: Είναι πολύ διαφορετικός σήμερα. Υπάρχει επίσης ανταγωνισμός: είναι πιο δύσκολα τα πράγματα τώρα από ότι ήταν στην εποχή μου. Όταν άρχισα ήταν πολύ πιο εύκολο να ανακαλύψεις κάτι καινούργιο από ότι είναι σήμερα, όταν έχεις χιλιάδες έξυπνους ανθρώπους που κάνουν τόσα σπουδαία πράγματα. Τότε ίσως να υπήρχαν δέκα πολύ καλά διδακτορικά. Τώρα δεν μπορεί κανείς να παρακολουθήσει όλες τις εξελίξεις.

Ανεξάρτητα από τον κλάδο στον οποίο είσαι, όλοι δυσκολεύονται να παρακολουθούν τις εξελίξεις. Κάθε πεδίο στενεύει συνεχώς αφού κανείς δεν μπορεί να ξέρει όλη την περιοχή του πια. Καθένας διαλέγει δύο μικρές περιοχές μέσα στον κλάδο και μαθαίνει αυτές τις περιοχές: αν κάποιος ξέρει ξέρει την περιοχή Α και Β και κάποιος άλλος την Β και την Γ και ένας άλλος την Γ και την Δ τότε ο χώρος μένει ικανοποιητικά συννεκτικός παρόλο που μεγαλώνει.

CLB: Βλέπετε τον εαυτό σας σαν τον τελευταίο αναγεννητή της επιστήμης των υπολογιστών;

Knuth: Δεν έχω τόσο ευρεία γνώση όσο νομίζετε—δουλεύω σε ένα θέμα κάθε φορά. Νομίζω όμως πως μαθαίνω γρήγορα: μπορώ να γίνω ειδικός σε ένα θέμα αμέσως. Μάζεψα διάφορα πράγματα 30 χρόνια τώρα ώστε να μπορώ να διαβάζω την βιβλιογραφία σε κάθε θέμα σε «batch mode»—χωρίς να αλλάζω θέματα συνέχεια. Μπορώ να αποροφήσω ένα θέμα τοπικά και να γίνω καλός σε αυτό για λίγο... αλλά μετά μην μου πείτε να κάνω αυτό που έκανα λίγους μήνες πριν. Επίσης έχω πολλούς ανθρώπους που διορθώνουν τα λάθη μου.

CLB: Η τελευταία μου και λιγότερο καλή για σας ερώτηση... ποιό είναι το τρέχον πλάνο για την συμπλήρωση και των εφτά τόμων του *The Art Of Computer Programming*;

Knuth: Θα μαζεύουμε τέσσερα από αυτά πριν βγάλουμε τα δύο πρώτα κάθε χρόνο· θα κρατάμε κάποια στο pipeline! Να τα αναμένετε το 1995 ή 1996· πρόκειται για beta-test εκδόσεις των πραγματικών βιβλίων. Πιστεύω πως θα τελειώσω τον τέταρτο τόμο το 2003, τον πέμπτο το 2008, μετά θα επανεκδοθεί ο πρώτος, δεύτερος και τρίτος τόμος... Θα υπάρχει μία συνοπτική έκδοση των τόμων από τον πρώτο μέχρι τον πέμπτο.

CLB: Πως θα ήταν η καριέρα σας και η ζωή σας αν δεν είχατε ανακοινώσει αυτό το επτάτομο έργο;

Knuth: Στην αρχή δεν ανακοίνωσα κάτι τέτοιο. Πίστευα ότι θα έγραφα ένα βιβλίο. Αλλά αν δεν το έκανα αυτό πιστεύω ότι πάλι θα είχα πολύ γράψιμο. Από ότι φαίνεται σε όλη την πορεία μου άρεσε να προσπαθώ να εξηγήω στον αναγνώστη. Όταν ήμουν στο γυμνάσιο ήμουν ο συντάκτης της σχολικής εφημερίδας·

στο πανεπιστήμιο ήμουν ο συντάκτης ενός περιοδικού. Πάντα μου άρεσε να παίζω με τις λέξεις.

Το πρόγραμμα L^AT_EX₃

Frank Mittelbach και Chris Rowley

Μετάφραση: Βασίλειος Τσάγκαλος

Βούλα, Αττική

1. Γενική επισκόπηση

Οι σκοποί του συστήματος L^AT_EX₃ μπορούν να συνοψιστούν ως εξής: θα αυξήσει σημαντικά το εύρος των εγγράφων που μπορεί να επεξεργαστεί και θα παρέχει μία ευέλικτη διεπαφή για σχεδιαστές της τυπογραφίας ώστε να προδιαγράψουν εύκολα τη μορφοποίηση μίας κατηγορίας εγγράφων.

Η Ομάδα του Προγράμματος L^AT_EX₃ είναι μία μικρή ομάδα εθελοντών, σκοπός της οποίας είναι η παραγωγή του νέου συστήματος επεξεργασίας εγγράφων που θα βασίζεται στις αρχές που καθιέρωσε ο Leslie Lamport στο τρέχον L^AT_EX.

Η κύρια εμφανής δουλειά της ομάδας πριν το 1997 ήταν η ανάπτυξη της τρέχουσας πρότυπης έκδοσης του L^AT_EX. Η έκδοση αυτή κυκλοφορήθηκε για πρώτη φορά το 1994 και από τότε έχει υποστηριχθεί και επαυξηθεί ενεργά με επεκτάσεις στο βασικό εκείνο σύστημα. Τα μέλη της ομάδας θα συνεχίσουν να εξελίσσουν και να υποστηρίζουν αυτό το σύστημα, κυκλοφορώντας ενημερωμένες εκδόσεις κάθε έξι μήνες και καταγράφοντας τις ενέργειες αυτές στη βάση δεδομένων με προβλήματα του L^AT_EX (βλέπε παρακάτω). Αν και το L^AT_EX μπορεί να διανέμεται δωρεάν, η παραγωγή και υποστήριξη του συστήματος απαιτεί όντως τη δαπάνη σχετικά μεγάλων χρηματικών ποσών. Το Ταμείο του Προγράμματος L^AT_EX₃ έχει ως εκ τούτου δημιουργηθεί για να διοχετεύσει χρήματα προς αυτό το έργο. Γνωρίζουμε ότι ορισμένοι χρήστες είναι ήδη γνώστες της ύπαρξης αυτού του ταμείου αφού έχουν ήδη δώσει τις οικονομικές εισφορές τους — πολλά «ευχαριστώ» σε όλους αυτούς! Αν θέλετε να μάθετε περισσότερα για το πώς μπορείτε να βοηθήσετε το έργο, δείτε στη συνέχεια του άρθρου την παράγραφο για το Ταμείο — και σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη γενναιόδωρη προσφορά σας στο μέλλον.

2. Προϊστορία

Με το $\TeX$, ο Knuth σχεδίασε ένα σύστημα μορφοποίησης που είναι ικανό να παράγει ένα μεγάλο εύρος εγγράφων στοιχειοθετημένων με πρότυπα εξαιρετικά υψηλής ποιότητας. Για διάφορους λόγους (π.χ. ποιότητα, μεταφερτότητα, σταθερότητα και διαθεσιμότητα), το $\TeX$ διαδόθηκε πολύ γρήγορα και μπορεί πλέον να περιγραφεί καλύτερα ως ένα de facto παγκόσμιο πρότυπο για στοιχειοθεσία υψηλής ποιότητας. Η χρήση του είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη σε εξειδικευμένες περιοχές, όπως τεχνικά έγγραφα διαφόρων ειδών αλλά και όπου υπάρχουν πολυγλωσσικές απαιτήσεις.

Το σύστημα $\TeX$ είναι πλήρως προγραμματιζόμενο. Αυτό επιτρέπει την ανάπτυξη υψηλού επιπέδου διεπαφών χρήστη, η είσοδος των οποίων υποβάλλεται σε επεξεργασία από το διερμηνέα του $\TeX$ για την παραγωγή χαμηλού επιπέδου οδηγιών στοιχειοθεσίας. Αυτές εισάγονται στη μηχανή στοιχειοθεσίας του $\TeX$ η οποία εξάγει τη μορφή κάθε σελίδας σε μία γλώσσα περιγραφής σελίδας ανεξάρτητα από συσκευή. Το σύστημα $\LaTeX$ είναι μία τέτοια διεπαφή. Σχεδιάστηκε για να υποστηρίζει τις ανάγκες μεγάλων εγγράφων όπως εγχειρίδια και οδηγοί χρήσης. Διαχωρίζει το περιεχόμενο από τη μορφή όσο το δυνατόν περισσότερο, παρέχοντας στο χρήστη μία γενική (δηλ. λογική, αντί για οπτική) διεπαφή επισήμανσης. Αυτή συνδυάζεται με φύλλα στυλ που καθορίζουν τη μορφοποίηση.

Τα τελευταία χρόνια έχουν δείξει ότι οι ιδέες σχεδιασμού και η προσέγγιση του $\LaTeX$ συνάντησαν ευρεία αποδοχή. Πράγματι, το $\LaTeX$ έχει γίνει η πρότυπη μέθοδος μεταφοράς και δημοσίευσης εγγράφων σε πολλούς ακαδημαϊκούς τομείς. Αυτό οδήγησε πολλούς εκδότες να δέχονται το $\LaTeX$ ως πηγή για άρθρα και βιβλία. Και η Αμερικανική Μαθηματική Εταιρεία παρέχει πλέον ένα πακέτο $\LaTeX$ που καθιστά τα στοιχεία του $\mathcal{AMS}\text{-}\TeX$ διαθέσιμα σε όλους τους χρήστες του $\LaTeX$. Η χρήση του έχει επίσης διαδοθεί σε πολλούς άλλους εμπορικούς και βιομηχανικούς χώρους, όπου οι τεχνικές ιδιότητες του $\TeX$ σε συνδυασμό με τις ιδέες σχεδιασμού του $\LaTeX$ θεωρούνται ως ένας ισχυρός συνδυασμός μεγάλης σημασίας για χώρους όπως το υλικό τεκμηρίωσης και οι εκδόσεις των επιχειρήσεων. Περαιτέρω, αυτό έχει επίσης επεκταθεί σε δικτυωμένη έκδοση με χρήση, για παράδειγμα, εξόδου σε PDF που ενσωματώνει υπερκείμενο και άλλες ενεργητικές περιοχές.

Με τη διάδοση της χρήσης συστημάτων που είναι συμβατά με τη γλώσσα SGML (π.χ., έκδοση με βάση το Δίκτυο και χρήση γλώσσας HTML ή XML), και πάλι το $\TeX$ είναι η συνηθισμένη επιλογή για μηχανή μορφοποίησης στην έξοδο στοιχειοθεσίας υψηλής ποιότητας: ένα τέτοιο ευρείας χρήσης σύστημα είναι το *The Publisher* από την ArborText, ενώ μία πιο πρόσφατη εξέλιξη είναι ο αντικειμενοστραφής εκδότης εγγράφων Grif. Ο τελευταίος χρησιμοποιείται για επεξεργασία εγγράφων σε ένα ευρύ φάσμα βιομηχανικών εφαρμογών. Έχει επίσης υιοθετηθεί από την κοινοπραξία Euromath ως βάση του εργαστηρίου των

μαθηματικών τους, το οποίο είναι ένα από τα πιο προηγμένα από τα αναδυόμενα εργοστροφή περιβάλλοντα χρηστών. Η έξοδος στοιχειοθεσίας από τα έγγραφα κωδικοποίησης SGML σε αυτά τα συστήματα επιτυγχάνεται με μετάφραση σε $\text{\LaTeX}$, το οποίο ως εκ τούτου σύντομα θα είναι η φυσική επιλογή για την έξοδο συστημάτων συμβατών με τη γλώσσα DSSSL.

Επειδή ένας τυπικός *Ορισμός Τύπου Εγγράφου* (DTD) σε γλώσσα SGML χρησιμοποιεί ιδέες σχεδιασμού παρόμοιες με εκείνες του $\text{\LaTeX}$, η μορφοποίηση συχνά εφαρμόζεται με απλή χαρτογράφηση των στοιχείων των εγγράφων σε συστατικά $\text{\LaTeX}$ αντί για απευθείας σε «ακατέργαστο $\text{\TeX}$ ». Αυτό επιτρέπει την εκμετάλλευση των υπερσύγχρονων αναλυτικών τεχνικών που έχουν ενσωματωθεί στο λογισμικό του $\text{\LaTeX}$, ενώ επίσης αποφεύγεται η ανάγκη προγραμματισμού στο $\text{\TeX}$.

3. Κίνητρα

Αυτή η αύξηση του εύρους εφαρμογών του $\text{\LaTeX}$ έχει επισημάνει ορισμένους περιορισμούς του τρέχοντος συστήματος, τόσο για τους συγγραφείς εγγράφων όσο και για τους σχεδιαστές στυλ μορφοποίησης.

Πέρα από την ανάγκη διεύρυνσης της ποικιλίας των κατηγοριών εγγράφων που μπορεί να επεξεργαστεί το $\text{\LaTeX}$, είναι απαραίτητο να γίνουν ουσιαστικές βελτιώσεις, τουλάχιστον στις παρακάτω περιοχές:

- στη σύνταξη των εντολών (ιδιότητες, σύντομες παραπομπές, κλπ)
- στη διεπαφή της προδιαγραφής διαμόρφωσης (σχεδιασμός στυλ)
- στο επίπεδο αυτοδυναμίας (αποκατάσταση σφαλμάτων, παράλειψη ετικετών)
- στην επεκτασιμότητα (διεπαφή πακέτου)
- στην προδιαγραφή διαμόρφωσης του πινακοειδούς υλικού
- στην προδιαγραφή και συμπερίληψη υλικού γραφικών
- στην τοποθέτηση επιπλέοντος υλικού, και σε άλλες πλευρές της διαμόρφωσης σελίδας
- στις απαιτήσεις των συστημάτων υπερκειμένου.

Περαιτέρω ανάλυση αυτών των ανεπαρκειών έχει δείξει ότι ορισμένα από τα προβλήματα πρέπει να αναζητηθούν στις εσωτερικές ιδέες και στο σχεδιασμό

του L^AT_EX. Κατά συνέπεια, η πρόθεση του παρόντος έργου να παραγάγει μία νέα έκδοση συνεπάγεται επίσης ενδελεχή έρευνα στις προκλήσεις που θέτουν οι νέες εφαρμογές και η χρήση του L^AT_EX ως προγράμματος διαμόρφωσης για ένα μεγάλο φάσμα εγγράφων, π.χ. έγγραφα σε γλώσσα SGML, δικτυωμένα έγγραφα σε PDF με δεσμούς υπερκειμένου.

Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα μία σημαντική επανυλοποίηση μεγάλων τμημάτων του συστήματος. Κάποια από τα αποτελέσματα αυτής της επανεξέτασης των θεμελιωδών αρχών είναι ήδη διαθέσιμες στο Πρότυπο L^AT_EX, και συγκεκριμένα στις παρακάτω περιοχές:

- Δήλωση και επιλογή γραμματοσειρών
- Διαχείριση γραμματοσειρών και γλυφημάτων μέσα σε μαθηματικούς τύπους
- Διαχείριση κωδικοποιήσεων πολλαπλών γραμματοσειρών και γλυφημάτων μέσα σε ένα έγγραφο
- Δυνατότητα κωδικοποιήσεων πολλαπλών χαρακτήρων εισόδου μέσα σε ένα έγγραφο
- Ομοιόμορφη διεπαφή για συμπερίληψη γραφικών
- Υποστήριξη για έγχρωμο κείμενο
- Δόμηση και κατασκευή διεπαφών για νέες κατηγορίες και πακέτα επέκτασης.

4. Περιγραφή

Τα δυνατά σημεία της παρούσας έκδοσης του L^AT_EX είναι τα εξής:

- άριστο πρότυπο μορφοποίησης για κείμενο, τεχνικούς τύπους και πινακοειδές υλικό
- διαχωρισμός της γενικής επισήμανσης από την οπτική μορφοποίηση
- ευκολία χρήσης για συγγραφείς
- μεταφερτότητα εγγράφων σε μία μεγάλη ποικιλία πλατφόρμων
- προσαρμοσιμότητα σε πολλές γλώσσες
- διαδεδομένη και δωρεάν διαθεσιμότητα

— αξιόπιστη υποστήριξη και συντήρηση από την ομάδα του έργου $\text{\LaTeX}$ 3.

Τα παραπάνω θα διατηρηθούν και σε πολλές περιπτώσεις θα βελτιωθούν σημαντικά από τη νέα έκδοση η οποία βρίσκεται υπό εξέλιξη για να ικανοποιηθούν οι παρακάτω απαιτήσεις. Θα δώσει μία σύνταξη που επιτρέπει εξαιρετικά αυτοματοποιημένη μετάφραση από τους δημοφιλείς *Ορισμούς Τύπου Εγγράφου* σε γλώσσα SGML προς τις κατηγορίες εγγράφων του $\text{\LaTeX}$ (αυτές θα δίνονται ως πρότυπο με τη νέα έκδοση).

Η σύνταξη της νέας διεπαφής χρήστη του $\text{\LaTeX}$, για παράδειγμα, θα υποστηρίζει τις έννοιες της *οντότητας*, της *ιδιότητας* και της *σύντομης παραπομπής* της γλώσσας SGML με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να συνδεθεί άμεσα με τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά της γλώσσας SGML. Θα υποστηρίζει δεσμούς υπερκειμένου και άλλα χαρακτηριστικά που απαιτούνται για έγγραφα δομημένα σε δίκτυο με χρήση, για παράδειγμα, γλώσσας HTML και XML.

Θα παρέχει μία άμεση διεπαφή σχεδιαστών στυλ για την υποστήριξη τόσο της προδιαγραφής μίας μεγάλης ποικιλίας τυπογραφικών απαιτήσεων όσο και της σύνδεσης οντοτήτων στη γενική επισήμανση ενός εγγράφου με την επιθυμητή μορφοποίηση. Τα δύο αυτά μέρη της διαδικασίας σχεδιασμού θα διαχωρίζονται σαφώς έτσι ώστε να είναι δυνατό να προδιαγράφονται διαφορετικές διαμορφώσεις για τον ίδιο Ορισμό Τύπου Εγγράφου.

Η γλώσσα και η σύνταξη αυτής της διεπαφής θα είναι όσο το δυνατόν πιο φυσική για ένα τυπογραφικό σχεδιαστή. Κατά συνέπεια, αυτή η γλώσσα θα μπορούσε εύκολα να λάβει διεπαφή με ένα οπτικοστραφές σύστημα προδιαγραφής με καθοδήγηση από μενού επιλογών. Αυτή η διεπαφή θα μπορεί επίσης να υποστηρίζει προδιαγραφές και ιδέες φύλλων στυλ γλώσσας DSSSL όπως εκείνες που χρησιμοποιούνται με τις γλώσσες HTML και XML.

Θα παρέχει μία βελτιωμένη διεπαφή χρήστη που επιτρέπει την έκφραση των στοιχειοθετικών απαιτήσεων από ένα μεγάλο φάσμα θεματικών περιοχών. Ορισμένα τέτοια παραδείγματα είναι:

- Οι απαιτήσεις της τεχνικής τεκμηρίωσης (π.χ., διαμόρφωση αποστάσεων, λωρίδες αλλαγής, κλπ.).
- Οι απαιτήσεις των ακαδημαϊκών εκδόσεων στο χώρο των ανθρωπιστικών σπουδών (κριτικές εκδόσεις κειμένων, κλπ.).
- Οι απαιτήσεις των δομικών τύπων στη χημεία.
- Η προηγμένη χρήση των μαθηματικών-τυπογραφικών λειτουργικών χαρακτηριστικών του $\text{\TeX}$.
- Η ενσωμάτωση των γραφικών λειτουργικών χαρακτηριστικών, όπως η σκίαση, μέσα σε ένα κείμενο.

— Η ενσωμάτωση υπερκειμένου και άλλων δεσμών σε δικτυωμένα έγγραφα με χρήση συστημάτων όπως η γλώσσα HTML, XML και PDF.

Θα δοθεί ιδιαίτερη προσοχή ώστε να εξασφαλιστεί ότι αυτή η διεπαφή είναι επεκτάσιμη: αυτό θα επιτευχθεί με τη χρήση δομοστοιχειακού σχεδιασμού (μοδουλάρ δεσιγν). Θα παρέχει μία πιο αυτοδύναμη διεπαφή συγγραφέα. Για παράδειγμα, θα απαλειφθούν οι τεχνητοί περιορισμοί στην ομαδοποίηση εντολών. Η διαχείριση σφαλμάτων θα βελτιωθεί με την πρόσθεση ενός αποδοτικότερου διαδραστικού συστήματος βοήθειας.

Θα παρέχει πρόσβαση σε αυθαίρετες γραμματοσειρές από οποιαδήποτε οικογένεια (όπως οι γραμματοσειρές PostScript και TrueType), συμπεριλαμβανομένης και μίας μεγάλης ποικιλίας γραμματοσειρών για πολυγλωσσικά έγγραφα και τα εξειδικευμένα γλυφήματα που απαιτούνται από τα έγγραφα σε διάφορους τεχνικούς και ακαδημαϊκούς τομείς.

Οι νέες διεπαφές θα καταγράφονται λεπτομερώς και το σύστημα θα δίνει εκτενείς καταλόγους με παραδείγματα, προσεκτικά σχεδιασμένα για να καθίσταται ο χρόνος εκμάθησης για τους νέους χρήστες (τόσο σχεδιαστές όσο και συγγραφείς) όσο το δυνατόν συντομότερος. Ο ίδιος ο κώδικας θα καταγράφεται εκτενώς και θα είναι σχεδιασμένος με βάση τις αρχές του δομοστοιχειακού σχεδιασμού. Κατά συνέπεια, το σύστημα θα είναι εύκολο να διατηρηθεί και να επαυξηθεί.

Το νέο L^AT_EX που θα προκύψει θα είναι, όπως και η παρούσα έκδοση, χρησιμοποιήσιμο με κάθε πρότυπο σύστημα T_EX (ή οτιδήποτε το αντικαθιστά) και γι' αυτό θα είναι δωρεάν διαθέσιμο σε μία μεγάλη ποικιλία από πλατφόρμες.

5. Τεκμηρίωση L^AT_EX

Μία πλήρη περιγραφή του Πρότυπου L^AT_EX μπορείτε να βρείτε στα βιβλία:

1. *L^AT_EX: A Document Preparation System*. Leslie Lamport, Addison Wesley, 2nd ed, 1994.
2. *The L^AT_EX Companion*. Goossens, Mittelbach και Samarin, Addison Wesley, 1994.
3. Μία πρόσφατη έκδοση που προστίθεται σε αυτές που ήδη υπάρχουν και έχει στενή σχέση με το έργο είναι το βιβλίο: *The L^AT_EX Graphics Companion*. Goossens, Mittelbach και Rahtz, Addison Wesley, 1997.

Η εν λόγω έκδοση για το L^AT_EX έρχεται μαζί με τεκμηρίωση για διάφορες πτυχές του συστήματος. Τα νεότερα λειτουργικά χαρακτηριστικά του συστήματος

περιγράφονται στα ακόλουθα έγγραφα: Το *$\LaTeX$ 2_ε for authors* περιγράφει τα νέα χαρακτηριστικά των αρχείων $\LaTeX$, στο αρχείο `usrguide.tex`. Το *$\LaTeX$ 2_ε for class and package writers* περιγράφει με ποιον τρόπο θα δημιουργήσετε κατηγορίες εγγράφων και πακέτα, στο αρχείο `clsguide.tex`. Το *$\LaTeX$ 2_ε font selection* περιγράφει τα νέα χαρακτηριστικά των γραμματοσειρών του $\LaTeX$ για συγγραφείς κατηγοριών εγγράφων και πακέτων, στο αρχείο `fntguide.tex`. Για περαιτέρω ονόματα υπεύθυνων και πηγές πληροφόρησης για το $\TeX$ και το $\LaTeX$, δείτε τις διευθύνσεις στη συνέχεια του άρθρου.

6. Ταμείο του προγράμματος $\LaTeX$ 3

Αν και το $\LaTeX$ μπορεί να διανέμεται δωρεάν, η παραγωγή και συντήρηση του συστήματος απαιτεί τη δαπάνη σημαντικών χρηματικών ποσών. Υπάρχουν πολλές ανάγκες που χρειάζονται σημαντική χρηματοδότηση: για παράδειγμα, ο καινούργιος ή βελτιωμένος υπολογιστικός εξοπλισμός και οι μετακινήσεις των μελών για τις συνεδριάσεις της ομάδας (οι εθελοντές προέρχονται από πολλές διαφορετικές χώρες, γι' αυτό και η συνάντησή τους πολλές φορές δεν είναι και τόσο αμελητέα υπόθεση).

Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο απευθυνόμαστε σε σας ζητώντας τις εισφορές σας στο ταμείο. Οποιοδήποτε χρηματικό ποσό θα εκτιμηθεί δεόντως. Το ποσό δεν είναι ανάγκη να είναι μεγάλο αφού και οι μικρές εισφορές όταν μαζεύονται δίνουν πολύ χρήσιμα σύνολα. Οι εισφορές σε κατάλληλο εξοπλισμό και λογισμικό θα έχουν επίσης μεγάλη αξία. Η έκκληση αυτή απευθύνεται σε εσάς τόσο ως μεμονωμένο συγγραφέα όσο και ως μέλος κάποιας ομάδας ή ως εργαζόμενο: ενθαρρύνετε το τμήμα σας ή τον εργοδότη σας να συνεισφέρει στην ενίσχυση της δουλειάς μας. Θα θέλαμε να δούμε χρηματοδοτούμενα έργα που κάνουν συστηματική χρήση του $\LaTeX$ (π.χ. συνέδρια και ερευνητικές ομάδες που το χρησιμοποιούν για να δημοσιεύσουν τις εργασίες τους, καθώς και τα ηλεκτρονικά ερευνητικά αρχεία που το χρησιμοποιούν) να συμπεριλάβουν στους προϋπολογισμούς τους την εισφορά τους στο εν λόγω ταμείο.

Ζητούμε επίσης από τις εμπορικές επιχειρήσεις να εκτιμήσουν τα οφέλη που λαμβάνουν από τη χρήση, ή τη διανομή, ενός καλά υποστηριζόμενου $\LaTeX$ και να κάνουν τις κατάλληλες εισφορές στο ταμείο προκειμένου να μπορέσουμε να συνεχίσουμε να υποστηρίζουμε και να βελτιώνουμε το έργο. Αν εργάζεστε, ή συναλλάσσετε, με κάποια τέτοια επιχείρηση, επιστήσατε την προσοχή των σχετικών προσώπων στην ύπαρξη και τις ανάγκες του έργου.

Συγκεκριμένα, ζητούμε από όλες εκείνες τις πολυπληθείς επιχειρήσεις και εταιρείες που διανέμουν το $\LaTeX$, σ' άλλο λογισμικό ή ως τμήμα κάποιας συλλογής CD-ROM, να εξετάσουν τη δυνατότητα τιμολόγησης όλων των προϊόντων που περιέχουν το $\LaTeX$ σε επίπεδο τιμής που θα δίνει σε αυτές τη δυνατότητα να

κάνουν τακτικές δωρεές στο ταμείο από το κέρδος από αυτά τα προϊόντα. Καλούμε επίσης όλους τους συγγραφείς και εκδότες βιβλίων σχετικών με το L^AT_EX να εξετάσουν τη δυνατότητα δωρεάς ενός μέρους από τα συγγραφικά δικαιώματα στο ταμείο. Οι εισφορές θα πρέπει να στέλνονται σε μία από τις παρακάτω διευθύνσεις:

T_EXUsers Group
P.O. Box 2311
Portland, OR 97208-2311 USA
Τηλεομοιοτυπικό: +1 503 223 3960
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: tug@tug.org
ή
UK TUG
1 Eymore Close, Selly Oak
Birmingham B29 4LB UK
Τηλεομοιοτυπικό: +44 121 476 2159
Ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: uktug-enquiries@tex.ac.uk

Οι επιταγές θα πρέπει να είναι πληρωτέες στην ομάδα χρηστών (TUG ή UKTUG) και πρέπει να έχουν τη σαφή ένδειξη της εισφοράς στο ταμείο του L^AT_EX3. Πολλά «ευχαριστώ» σε όλους εσάς που έχετε συνεισφέρει στο παρελθόν και ευχαριστούμε εκ των προτέρων για τη γενναιοδωρία σας στο μέλλον.

7. Υπεύθυνοι και πληροφορίες

Πέρα από τις πηγές που αναφέρονται παραπάνω, το L^AT_EX έχει τη δική του αρχική σελίδα στο Παγκόσμιο Δίκτυο στη διεύθυνση:

<http://www.tex.ac.uk/CTAN/latex/>

Η εν λόγω σελίδα περιγράφει το L^AT_EX και το πρόγραμμα L^AT_EX3, και περιλαμβάνει δείκτες προς άλλες πηγές για το L^AT_EX, όπως οι οδηγοί χρήστη, τα Συχνότερα Ερωτήματα για το T_EX και η βάση δεδομένων με προβλήματα του L^AT_EX.

Γενικότερες πληροφορίες, καθώς και τους υπεύθυνους για τις κατά τόπους Ομάδες Χρηστών, μπορείτε να λάβετε μέσω της διεύθυνσης:

<http://www.tug.org/>

Η ηλεκτρονική στέγη για ό,τι έχει σχέση με το T_EX είναι το Ευρύ Δίκτυο του Αρχείου T_EX (Comprehensive T_EX Archive Network - CTAN). Πρόκειται για ένα δίκτυο συνεργαζόμενων κόμβων ftp, με πάνω από 1 GB υλικό για το T_EX:

```
ftp://ftp.tex.ac.uk/tex-archive/  
ftp://ftp.dante.de/tex-archive/
```

Για περισσότερες πληροφορίες, δείτε την αρχική σελίδα του $\text{\LaTeX}$.

The L^AT_EX3 Programming Language— a proposed system for T_EX macro programming

---

David Carlisle, Chris Rowley και Frank Mittelbach*[†]

L^AT_EX3 project

email: latex-l@urz.uni-heidelberg.de

1. Introduction

This paper describes the conventions for a T_EX-based programming language which is intended to provide a more consistent and rational environment for the construction of large scale systems, such as L^AT_EX, using T_EX macros.

Variants of this language have been in use by The L^AT_EX3 Project Team since around 1990 but the syntax specification to be outlined here should *not* be considered final. This is an experimental language thus many aspects, such as the syntax conventions and naming schemes, may (and probably will) change as more experience is gained with using the language in practice.

The next section shows where this language fits into a complete T_EX-based document processing system. We then describe the major features of the syntactic structure of command names, including the argument specification syntax used in function names.

The practical ideas behind this argument syntax will be explained, together with the semantics of the expansion control mechanism and the interface used to define variant forms of functions. The paper also discusses some advantages of the syntax for parameter names.

---

* This paper is based on a talk given by David Carlisle in San Francisco, July 1997, but it describes the work of several people: principally Frank Mittelbach and Denys Duchier, together with Johannes Braams, David Carlisle, Michael Downes, Alan Jeffrey, Chris Rowley and Rainer Schöpf.

[†] Το κείμενο αυτό εμφανίστηκε στον 18 τόμο, τεύχος 4 του περιοδικού TUGboat.

As we shall demonstrate, the use of a structured naming scheme and of variant forms for functions greatly improves the readability of the code and hence also its reliability. Moreover, experience has shown that the longer command names which result from the new syntax do not make the process of *writing* code significantly harder (especially when using a reasonably intelligent editor).

The final section gives some details of our plans to distribute parts of this system during the next year. More general information concerning the work of the L^AT_EX3 Project can be found in [4].

2. Languages and interfaces

It is possible to identify several distinct languages related to the various interfaces that are needed in a T_EX-based document processing system. This section looks at those we consider most important for the L^AT_EX3 system.

Document mark-up This comprises those commands (often called tags) that are to be embedded in the document (the `.tex` file).

It is generally accepted that such mark-up should be essentially *declarative*. It may be traditional T_EX-based mark-up such as L^AT_EX_{2 ϵ} , as described in [3] and [2], or SGML-based mark-up such as XML.

One problem with more traditional T_EX coding conventions (as described in [1]) is that the names and syntax of T_EX's primitive formatting commands are ingeniously designed to be 'natural' when used directly by the author as document mark-up or in macros. Ironically, the ubiquity (and widely recognised superiority) of logical mark-up has meant that such explicit formatting commands are almost never needed in documents or in author-defined macros. Thus they are used almost exclusively by T_EX programmers to define higher-level commands; and their idiosyncratic syntax is not at all popular with this community. Moreover, many of them have names that could be very useful as document mark-up tags were they not pre-empted as primitives (e.g., `\box` or `\special`).

Designer interface This relates a (human) typographic designer's specification for a document to a program that 'formats the document'. It should ideally use a declarative language that facilitates expression of the relationship and spacing rules specified for the layout of the various document elements.

This language is not embedded in document text and it will be very different in form to the document mark-up language. For SGML-based systems the DSSSL language may come to play this role. For L^AT_EX, this level was almost completely missing from L^AT_EX2.09; L^AT_EX_{2 ϵ} made some improvements in this area but it

---

is still the case that implementing a design specification in $\LaTeX$ requires far more ‘low-level’ coding than is acceptable.

Programmer interface This language is the implementation language in which the basic typesetting functionality is implemented, building upon the primitives of $\TeX$ (or a successor program). It may also be used to implement the previous two languages ‘within’ $\TeX$, as in the current $\LaTeX$ system.

Only the last of these three interfaces is covered by this paper, which describes a system aimed at providing a suitable basis for coding large scale projects in $\TeX$ (but this should not preclude its use for smaller projects). Its main distinguishing features are summarised here.

- A consistent naming scheme for all commands, including $\TeX$ primitives.
- The classification of commands as $\LaTeX$ functions or $\LaTeX$ parameters, and also their division into modules according to their functionality.
- A simple mechanism for controlling argument expansion.
- Provision of a set of core $\LaTeX$ functions that is sufficient for handling programming constructs such as queues, sets, stacks, property lists.
- A $\TeX$ programming environment in which, for example, all white space is ignored.

3. The naming scheme

The naming conventions for this programming language distinguish between *functions* and *parameters*. Functions can have arguments and they are executed. Parameters can be assigned values and they are used in arguments to functions; they are not directly executed but are manipulated by mutator and accessor functions. Functions and parameters with a related functionality (for example accessing counters, or manipulating token-lists, etc.) are collected together into a *module*.

Note that all these terms are only $\LaTeX$ terminology and are not, for example, intended to indicate that the commands have these properties when considered in the context of basic $\TeX$ or in any more general programming context.

3.1. Examples

Before giving the details of the naming scheme, here are a few typical examples to indicate the flavour of the scheme; first some parameter names.

`\l_tmpa_box` is a local parameter (hence the `l_` prefix) corresponding to a box register.

`\g_tmpa_int` is a global parameter (hence the `g_` prefix) corresponding to an integer register (i.e., a `TeX` count register).

`\c_empty_toks` is the constant (`c_`) token register parameter that is for ever empty.

Now here is an example of a typical function name.

`\seq_push:Nn` is the function which puts the token list specified by its second argument onto the stack specified by its first argument. The different natures of the two arguments are indicated by the `:Nn` suffix. The first argument must be a single token which ‘names’ the stack parameter: such single-token arguments are denoted `N`. The second argument is a normal `TeX` ‘undelimited argument’, which may either be a single token or a balanced, brace-delimited token list (which we shall here call a *braced token list*): the `n` denotes such a ‘normal’ argument form.

`\seq_push:cn` would be similar to the above, but in this case the `c` means that the stack-name is specified in the first argument by a token list that expands, using `\csname...`, to a control sequence that is the *name* of the stack parameter.

The names of these two functions also indicate that they are in the module called `seq`.

3.2. Formal syntax of the conventions

We shall now look in more detail at the syntax of these names. The syntax of parameter names is as follows:

$$\langle \textit{access} \rangle \_ \langle \textit{module} \rangle \_ \langle \textit{description} \rangle \_ \langle \textit{type} \rangle$$

The syntax of function names is as follows:

$$\langle \textit{module} \rangle \_ \langle \textit{description} \rangle : \langle \textit{arg-spec} \rangle$$

3.3. Modules and descriptions

The syntax of all names contains

$\langle module \rangle$ and $\langle description \rangle$:

these both give information about the command.

A *module* is a collection of closely related functions and parameters. Typical module names include `int` for integer parameters and related functions, `—seq—` for sequences and `box` for boxes.

Packages providing new programming functionality will add new modules as needed; the programmer can choose any unused name, consisting of letters only, for a module.

The *description* gives more detailed information about the function or parameter, and provides a unique name for it. It should consist of letters and, possibly, `_` characters.

3.4. Parameters: access and type

The $\langle access \rangle$ part of the name describes how the parameter can be accessed. Parameters are primarily classified as local, global or constant (there are further, more technical, classes). This *access* type appears as a code at the beginning of the name; the codes used include:

c constants (global parameters whose value should not be changed);

g parameters whose value should only be set globally;

l parameters whose value should only be set locally.

The $\langle type \rangle$ will normally (except when introducing a new data-type) be in the list of available *data-types*; these include the primitive $\TeX$ data-types, such as the various registers, but to these will be added data-types built within the $\LaTeX$ programming system.

Here are some typical data-type names:

int integer-valued count register;

toks token register;

box box register;

fmt ‘Fake-integer’: (or fake-counter) a data type created to avoid problems with the limited number of available count registers in (standard) $\TeX$;

seq ‘sequence’: a data-type used to implement lists (with access at both ends) and stacks;

plist property list

When the $\langle type \rangle$ and $\langle module \rangle$ are identical (as often happens in the more basic modules) the $\langle module \rangle$ part is often omitted for aesthetic reasons.

3.5. Functions: argument specifications

Function names end with an $\langle arg-spec \rangle$ after a colon. This gives an indication of the types of argument that a function takes, and provides a convenient method of naming similar functions that differ only in their argument forms (see the next section for examples).

The $\langle arg-spec \rangle$ consists of a (possibly empty) list of characters, each denoting one argument of the function. It is important to understand that ‘argument’ here refers to the effective argument of the $\LaTeX$ function, not to an argument at the $\TeX$ -level. Indeed, the top level $\TeX$ macro that has this name typically has no arguments. This is an extension of the existing $\LaTeX$ convention where one says that $\backslash section$ has an optional argument and a mandatory argument, whereas the $\TeX$ macro $\backslash section$ actually has zero parameters at the $\TeX$ level, it merely calls an internal $\LaTeX$ command which in turn calls others that look ahead for star forms and optional arguments.

The list of possible argument specifiers includes the following.

n Unexpanded token or braced token list.

This is a standard $\TeX$ undelimited macro argument.

o One-level-expanded token or braced token list.

This means that the argument is expanded one level, as is done by $\backslash expandafter$, and the expansion is passed to the function as a braced token list. Note that if the original argument is a braced token list then only the first token in that list is expanded.

x Fully-expanded token or braced token list.

This means that the argument is expanded as in the replacement text of an $\backslash undef$, and the expansion is passed to the function as a braced token list.

-
- c** Character string used as a command name.
The argument (a token or braced token list) must, when fully expanded, produce a sequence of characters which is then used to construct a command name (via `\csname`, `\endcsname`). This command name is the single token that is passed to the function as the argument.

  - N** Single token (unlike **n**, the argument must *not* be surrounded by braces).
A typical example of a command taking an **N** argument is `\def`, in which the command being defined must be unbraced.

  - O** One-level-expanded single token (unbraced).
As for **o**, the one-level expansion is passed (as a braced token list) to the function.

  - X** Fully-expanded single token (unbraced).
As for **x**, the full expansion is passed (as a braced token list) to the function.

  - C** Character string used as a command name then one-level expanded.
The form of the argument is exactly as for **c**, but the resulting token is then expanded one level (as for **O**), and the expansion is passed to the function as a braced token list.

  - p** Primitive T_EX parameter specification.
This can be something simple like `#1#2#3`, but may use arbitrary delimited argument syntax such as: `#1,#2\q_stop#3`.

  - T,F** These are special cases of **n** arguments, used for the true and false code in conditional commands.

There are two other specifiers with more general meanings:

- D** This means: **Do not use**. This special case is used for T_EX primitives and other commands that are provided for use only while bootstrapping the L^AT_EX kernel. If the T_EX primitive needs to be used in other contexts it will be given an alternative, more appropriate, name with a useful argument specification. The argument syntax of these is often weird, in the sense described next.

- w** This means that the argument syntax is ‘weird’ in that it does not follow any standard rule. It is used for functions with arguments that take non standard forms: examples are T_EX-level delimited arguments and the boolean tests needed after certain primitive `\if...` commands.

4. Expansion control

4.1. Simpler means better

Anyone who programs in T_EX is frustratingly familiar with the problem of arranging that arguments to functions are suitably expanded before the function is called. To illustrate how expansion control can bring instant relief to this problem we shall consider two examples copied from `latex.ltx`.

```
\global
\expandafter
  \expandafter
\expandafter
  \let
\expandafter
  \reserved@a
\csname \curr@fontshape \endcsname
```

This first piece of code is in essence simply a global `\let`. However, the token to be defined is obtained by expanding `\reserved@a` one level; and, worse, the token to which it is to be let is obtained by fully expanding `\curr@fontshape` and then using the characters produced by that expansion to construct a command name. The result is a mess of interwoven `\expandafter` and `\csname` beloved of all T_EX programmers, and the code is essentially unreadable.

Using the conventions and functionality outlined here, the task would be achieved with code such as this:

```
\glet:0c \g_reserved_a_tlp
         \l_current_font_shape_tlp
```

The command `\glet:0c` is a global `\let` that expands its first argument once, and generates a command name out of its second argument, before making the definition. This produces code that is far more readable and more likely to be correct first time.

Here is the second example.

```
\expandafter
  \in@
\csname sym#3%
  \expandafter
```

```

\endcsname
\expandafter
{%
\group@list}%

```

This piece of code is part of the definition of another function. It first produces two things: a token list, by expanding `\group@list` once; and a token whose name comes from ‘`sym#3`’. Then the function `\in@` is called and this tests if its first argument occurs in the token list of its second argument.

Again we can improve enormously on the code. First we shall rename the function `\in@` according to our conventions. A function such as this but taking two normal ‘`n`’ arguments might reasonably be named `\seq_test_in:nn`; thus the variant function we need will be defined with the appropriate argument types and its name will be `\seq_test_in:c0`. Now this code fragment will be simply:

```
\seq_test_in:c0 {sym#3} \l_group_seq
```

Note that, in addition to the lack of —, the space after the `}` will be silently ignored since all white space is ignored in this programming environment.

4.2. New functions from old

For many common functions the L^AT_EX3 kernel will provide variants with a range of argument forms, and similarly it is expected that extension packages providing new functions will make them available in the all the commonly needed forms.

However, there will be occasions where it is necessary to construct a new such variant form; therefore the expansion module provides a straightforward mechanism for the creation of functions with any required argument type, starting from a function that takes ‘normal’ T_EX undelimited arguments.

To illustrate this let us suppose you have a ‘base function’ `\demo_cmd:nnn` that takes three normal arguments, and that you need to construct the variant `\demo_cmd:cnx`, for which the first argument is used to construct the *name* of a command, whilst the third argument must be fully expanded before being passed to `\demo_cmd:nnn`. To produce the variant form from the base form, simply use this:

```
\exp_def_form:nnn {demo_cmd} {nnn} {cnx}
```

This defines the variant form so that you can then write, for example:

```
\demo_cmd:cnx {abc} {pq} {\rst \xyz }
```

rather than ... well, something like this!

```
\def \tempa {{pq}}%
\edef \tempb {\rst \xyz}%
\expandafter
  \demo@cmd
\csname abc%
  \expandafter
    \expandafter
      \expandafter
        \endcsname
      \expandafter
        \tempa
    \expandafter
      {%
        \tempb
      }%
  \endcsname
```

As a further example, you may wish to declare a function `\demo_cmd_b:xcxcx`, as a variant of an existing function `\demo_cmd_b:nnnnn`, that fully expands arguments 1, 3 and 5, and produces commands to pass as arguments 2 and 4 using `\csname`. The definition you need is simply

```
\exp_def_form:nnn
  {demo_cmd_b} {nnnnn} {xcxcx}
```

This extension mechanism is written so that if the same new form of some existing command is implemented by two extension packages then the two definitions will be identical and thus no conflict will occur.

5. Parameter assignments and accessor functions

5.1. Checking assignments

One of the advantages of having a consistent scheme is that the system can provide more extensive error-checking and debugging facilities. For example,

an accessor function that makes a *global* assignment of a value to a parameter can check that it is not passed the name of a *local* parameter as that argument: it does this by checking that the name starts with `\g_`.

Such checking is probably too slow for normal use, but the code can have hooks built in that allow a format to be made in which all functions perform this kind of check.

A typical section of the source¹ for such code might look like this (recall that all white space is ignored):

```
%<!*check>
\let_new:NN
  \toks_gset:Nn \tex_global:D
%</!check>
%<*check>
\def_new:Npn
  \toks_gset:Nn #1
  {
    \chk_global:N #1
    \tex_global:D #1
  }
%</check>
```

In the above code the function `\toks_gset:Nn` takes a single token (N) specifying a token register, and globally sets it to the value passed in the second argument.

A typical use of it would be:

```
\toks_gset \g_xxx_toks {<some value>}
```

In the normal definition, `\toks_gset` can be simply `\let` to `\global` because the primitive T_EX token register does not require any explicit assignment function: this is done by the `%<!*check>` code above.

The alternative definition first checks that the argument passed as `#1` is the name of a global parameter and raises an error if it is not. It does this by taking apart the command name passed as `#1` and checking that it starts `\g_`.

---

¹ This code uses the `docstrip` system described in [2], Section 14.3.

5.2. Consistency

The primitive T_EX syntax for register assignments has a very minimal syntax and, apart from box functions, there are no explicit functions for assigning values to these registers.

This makes it impossible to implement alternative data-types with a syntax that is both consistent and at all similar to the syntax for the primitives; moreover, it encourages a coding style that is very error prone.

As in the `\toks_gset:Nn` example given above, all L^AT_EX data-types are provided with explicit functions for assignment and for use, even when these have essentially empty definitions. This allows for better error-checking as described above; it also allows the construction of further data-types with a similar interface, even when the implementation of the associated functions is very complex.

For example, the ‘fake-counter’ (`fint`) data-type mentioned above will appear at the L^AT_EX programming level to be exactly like the data-type based on primitive count registers; however, internally it makes no use of count registers. Typical functions in this module are illustrated here.

```
\fint_new:N \l_tmpa_fint
```

This declares the local parameter `\l_example_fint` as a fake-counter.

```
\fint_add:Nn \l_example_fint \c_thirty_two
```

This increments the value of this fake-counter by 32.

6. The experimental distribution

The initial implementations of a L^AT_EX programming language using this kind of syntax remain unreleased (and not completely functional); they partly pre-date L^AT_EX 2_ε! The planned distribution will provide a subset of the functionality of those implementations, in the form of packages to be used on top of L^AT_EX 2_ε.

The intention is to allow experienced T_EX programmers to experiment with the system and to comment on the interface. This means that *the interface will change*. No part of this system, including the name of anything, should be relied upon as being available in a later release. Please do *experiment* with

---

these packages, but do *not* use them for code that you expect to keep unchanged over a long period.

In view of the intended experimental use for this distribution we shall, in the first instance, produce only a few modules for use with $\LaTeX$ 2 ϵ . These will set up the conventions and the basic functionality of, for example, the expansion mechanism; they will also implement some of the basic programming constructs, such as token-lists and sequences. They are intended only to give a flavour of the code: the full $\LaTeX$ 3 kernel will provide a very rich set of programming constructs so that packages can efficiently share code, in contrast with the situation in the current $\LaTeX$ where every large package must implement its own version of queues, stacks, etc., as necessary.

In the first release of this experimental system at least the following modules will be distributed.

l3names This sets up the basic naming scheme and renames all the $\TeX$ primitives. If it is loaded with the option [`removeoldnames`] then the old primitive names such as `\box` become *undefined* and are thus available for user definition. Caution: use of this option will certainly break existing $\TeX$ code!

l3basics This contains the basic definition modules used by the other packages.

l3tlp This implements a basic data-type, called a *token-list pointer*, used for storing named token lists: these are essentially $\TeX$ macros with no arguments.

l3expan This is the argument expansion module discussed above.

l3quark A ‘quark’ is a command that is defined to expand to itself! Therefore they must never be expanded as this will generate infinite recursion; they do however have many uses, e.g., as special markers and delimiters within code.

l3seq This implements data-types such as queues and stacks.

l3prop This implements the data-type for ‘property lists’ that are used, in particular, for storing key/value pairs.

This distribution will also contain the $\LaTeX$ source for the latest version of this document, a docstrip install file and two small test files.

In later releases we plan to add further modules and a full-fledged example of the use of the new language: a proto-type implementation for the ideas described in the article ‘Language Information in Structured Documents: A Model for Mark-up and Rendering’ [5].

Bibliography

- [1] Donald E Knuth *The T_EXbook*. Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1984.
- [2] Goossens, Mittelbach and Samarin. *The L^AT_EX Companion*. Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1994.
- [3] Leslie Lamport. *L^AT_EX: A Document Preparation System*. Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, second edition, 1994.
- [4] Frank Mittelbach and Chris Rowley. The L^AT_EX3 Project. Κείμενο που συνοδεύει κάθε έκδοση του L^AT_EX 2_ε, 1998.
- [5] Frank Mittelbach and Chris Rowley. Language Information in Structured Documents: A Model for Mark-up and Rendering. Βλέπε επόμενο άρθρο.

Language Information in Structured Documents: A Model for Mark-up and Rendering

---

Frank Mittelbach και Chris Rowley

L^AT_EX3 project

1. Introduction

The paper starts by examining the language structure of documents and from this a language tag model for L^AT_EX is developed. It then discusses the relationship between language and document formatting and the types of actions needed at a change of language. This will lead to a model that supports the specification of these actions and of their association with the tag structure in the abstract document.

The model is then extended to provide the necessary support for regions that have their own visual context or that receive content from other parts of the document, thus breaking the basic tree structure of an abstract document—this is in the section entitled “Special Regions”.

Finally a high level summary of the required interfaces is given. A full formal specification, to be used for a prototype implementation in L^AT_EX, is currently under development—a first public test implementation is expected to exist for the 1997/12/01 release of L^AT_EX.

If you are interested in the issues raised in this paper or in other aspects of our work to enhance L^AT_EX, please join the project’s electronic discussion list. To do this, please send a message to:

`listserv@relay.urz.uni-heidelberg.de`

---

* This paper was originally given at the Multilingual Information Processing symposium, March 1997, Tsukuba, Japan.

† Current L^AT_EX3 project team members are Johannes Braams (NL), David Carlisle (UK), Michael Downes (USA), Alan Jeffrey (UK) and Rainer Schöpf (DE).

‡ Το κείμενο αυτό εμφανίστηκε στον 18 τόμο, τεύχος 3 του περιοδικού TUGboat.

Containing this line:

```
subscribe LATEX-L your name
```

2. Language Structure of Documents

Structured documents can be understood as being explicitly or implicitly labeled with “language tags” denoting that a portion of the document contains data written in a certain “language”.

These tags have the following properties:

- They impose on the document a hierarchical tree structure that may not be compatible with that document’s other logical structure, e.g., there might be a language change in the middle of a logical element such as a list item.¹
- At any one point in the document the “current language” can be determined.

The term “language” in this context is somewhat vague and might need further qualification; but for the purpose of the following discussion it is sufficient to define it as a ‘label’ whose value affects certain aspects of formatting.

3. Hierarchy of language tags

The structure created by attaching such language tags to the text can be considered to be of varying complexity. The simplest case would be to regard this as a flat structure: for each point in the document only a “current” language is defined, disregarding the fact that certain language segments can be considered to be embedded within others. This model of language within documents is, for example, employed within the current Babel system where, by default, all language changes are in this sense global.

In a more complex model each area has a “current” language but may be embedded within a nest of larger areas, each in its own language. In such a model, a change of language has a different quality, and therefore may invoke different formatting changes, depending on the level in the hierarchy at which it occurs.

---

¹ However, for practical purposes it is normally possible and acceptable to artificially force the structure imposed by the language tags into the logical hierarchy imposed by other tags.

Our investigations lead us to conclude that, to properly render a document, one needs a combination of both models:

- the concept of a base language for very large portions of a text (for most documents this will in fact be only one such language for the full text): this has a flat structure, there is only one base language at any point in the text;
- the concept of imbedded language segments: these are nestable (to any number of levels) and are used for relatively small-scale insertions within a base language, such as quotations or names.

4. Language tag (visual) structure

In addition to the nesting structure of language tags, there is a more visual component that influences rendering of a document: the paragraph structure. To properly model this typographical treatment it is necessary to classify the language tags according to whether a language segment contains only complete paragraphs or is part of the running text of a single paragraph. A begin/end pair of tags is called a “block-level” tag if its body consists of complete paragraphs and a “paragraph-level” tag otherwise. As later examples will show, the typographical treatment for these two types is often different.

5. A Tag Model for L^AT_EX

To support the above model, including both nesting of language tags and the differentiation between block- and paragraph-level tags, the following tag structure for a system like L^AT_EX is proposed:

- A document language tag (implicit). This tag can be used to attach language-related typographical actions that should not change even if the document contains more than one base language.
- Base-language tags: used only at top-level, no nesting. These tags denote the major language(s) within a document. In the case of essentially monolingual documents the base language would be the same as the document language.
- Language-block tags: contain complete paragraphs, nestable. These denote larger imbeddings either directly within the base language or further down in the nesting hierarchy.

-
- Language-fragment tags: only within paragraphs, nestable. These denote smaller imbeddings but are otherwise identical to language block tags.

Note that since, at least in the logical structure of a document, paragraphs can occur within paragraphs, block tags can be nested within fragment tags.

6. Document interfaces

As $\text{\LaTeX}2_{\epsilon}$ does not have built in support for named attributes, its support for language changes is best implemented by introducing additional language tags (commands and environments). A concrete syntax for these tags could include the following:

- A preamble declaration for the document language (this is also the base language in mono-lingual documents) with the language-label as argument.
- A base-language change command with the language-label as argument. This command is declarative to highlight the flat structure of base languages.
- A language-environment with the language-label as argument and text as body. Such an environment starts a new paragraph so as to enforce the block-level nature of the tag.
- A language-command with the language-label and text both as arguments. In contrast to the environment, this command applies language-related actions to its second argument, which cannot directly contain full paragraphs.

For $\text{\LaTeX}3$ we shall probably normalize this interface by supporting a language attribute on appropriate tags. This would allow, for example, a trivial translation of the language features currently being proposed for HTML into $\text{\LaTeX}$ for rendering purposes. However, even in that case generic tags for changing language are necessary as typical documents contain language changes that do not coincide with the tag boundaries of other logical tags.²

---

² It is proposed that HTML 3.2 supports a `<span>` tag for this purpose.

7. Language-dependent Processing

Setting up the tags tells us only how to encode a multi-lingual document. We now need to specify how these tags affect the processing of the document; how do we attach actions to them? Before answering this question we shall first discuss a number of representative examples of the effects of language on this processing, classified according to the categories input, transformation and formatting.

The actions shown below are all commonly related to a change of language within a document. Nevertheless, it is not the case that each of them should necessarily be implemented by attaching them firmly to language changes. For some it might be more appropriate to freeze them for the whole document or to attach them to areas within the document that do not coincide with language boundaries.

8. Input

8.1. Input encodings

Entering text in a certain language often requires special input methods (this is especially true for languages with complex scripts) but even in cases where direct keyboard entry is possible it might be necessary to add information about the keyboard codepage that is to be used, so as to interpret the source characters correctly. At present $\LaTeX$ supports variable interpretation of the upper half of the 8-bit plane, thus allowing source text to be 8-bit encoded in one of the many keyboard encodings used world wide.

8.2. Short-refs

With the development of language packages and the subsequent development of the Babel system, it became common practice to extend the markup language of $\LaTeX$ using so called “short-refs” as a compact method for inputting certain commands. Short-refs are character sequences that do not start with $\TeX$'s escape character, i.e., usually ‘\’, but nevertheless act like commands. That is, they do not represent the equivalent glyph sequence but have either additional effects (e.g., the punctuation marks in French typography, which produce additional space) or even denote completely different actions (e.g., “” for a break point without a hyphen).

In addition to the above short-refs, some $\text{\TeX}$ fonts implement short-refs by using (or misusing) the ligature mechanism to implement arbitrary input syntax, e.g., ‘‘ generating “ or --- generating an em-dash.

Short-refs can be used for different purposes:

- providing a compact input notation for commonly used textual commands such as characters with diacritical marks;
- providing a compact and readable input notation for special applications, e.g., `==>` for `\Longrightarrow`;
- providing typographical features not otherwise supported (e.g., extra space in front of punctuation characters).

The first two items are related to input syntax and not directly linked to the language of the current text although historically they have been provided by language packages, e.g., `"a` as a short-ref for `\{"a}` was implemented by `—german.sty—` and within Babel its meaning gets deactivated within regions marked up as belonging to other languages.

The third item is directly related to language since short-refs of this type are used to implement a typographic style that is characteristic of a language in such a way that the user is not forced to use explicit mark-up in the document.

9. Transformations

Here, ‘transformations’ include only manipulations of the source text that are independent of formatting information (i.e., those that act entirely on the logical document). Usually such transformations enrich the document content in one way or the other by using knowledge stored outside the document source.

9.1. Generated text

This is text that is not directly encoded in the source document but is produced from tags therein. Generated text can be classified into two categories: content-related and structure-related. Here content-related text is that generated by tags that can appear anywhere in the source text (a typical $\text{\LaTeX}$ example would be the `\today` command) while structure-related text refers to text that is associated with a high level logical structure (e.g., the heading produced for a bibliography or the fixed text used in a figure caption).

While it is imaginable to keep structure-related text in one language even though the surrounding language changes, content-related text most likely will have to change at every language tag.

9.2. Hyphenation

The finding and marking of possible hyphenation points is, perhaps, the most obvious language-related transformation. Indeed, it is often considered to be the defining characteristic of a ‘language’.

When using $\text{\TeX}$ this relationship is unfortunately obscured by some technical details of the implementation of hyphenation. One of these is that $\text{\TeX}$ ’s hyphenation does not depend only on the ‘language’ but also on the current font encoding (which can differ within a single language). Another is $\text{\TeX}$ ’s restriction that one can properly hyphenate a whole multi-lingual paragraph only if the font encodings used therein share a single lower-case table (and this is likely not to be the case if more than one script is present).

9.3. Upper- and lower-case transformations

The mapping between upper- and lower-case characters (for those writing systems that make such a distinction) is language-dependent (and not just script-dependent): for example, in Turkish $\text{\textcircled{I}} \rightarrow \text{\textcircled{I}}$ and $\text{\textcircled{i}} \rightarrow \text{\textcircled{I}}$ in contrast to the usual mapping $\text{\textcircled{i}} \rightarrow \text{\textcircled{I}}$ used in most other languages. There can also be a one-to-many mapping as for the German $\text{\textcircled{B}}$ that maps to $\text{\textcircled{S}}$.

10. Formatting

Although each of the examples listed here has been documented as characteristic of the typography associated with a particular language, they are all also aspects of the design over which a document designer may wish to have control that is independent of the language of the text.

10.1. Direction

The direction of the text and, more generally, the writing system used are very strongly associated with the language in use.

10.2. Micro-rendering

This covers the details of rendering at the level of individual glyphs and the relationships, often complex, between the characters which form the textual part of the logical document and the glyphs used to render this text, especially when aiming for the highest levels of typographic quality. These details often depend on what glyphs are provided by the available fonts. Also, when using $\text{\TeX}$, this level of formatting is typically controlled entirely by the choice of font, whereas it should be possible to specify such details independent of the font since they also depend on the language in use.

Some examples:

- The precise positioning of diacritics depends on the language; e.g., a language such as German with many umlauts puts them closer to the top of the basic letter than is typically done with the diaeresis in English or French typography.
- The use of aesthetic ligatures varies from language to language, e.g., the `ffl`-ligature is traditionally not used in Portuguese and Turkish typography (implementing this is difficult in $\text{\TeX}$ since these transformations are normally controlled entirely by the font and there is no simple way to ‘turn them off’).

10.3. Macro-rendering

More global aspects of typography can also be language-dependent, for example:

- the formatting of in-line quotes (i.e., what ‘quotation marks’ to use);
- rendering of enumerations;
- aspects of page layout (e.g., float placement).

As with most language-related actions they usually have a wide range of formatting possibilities and can be considered to depend, at least partially, on house style or other factors.

11. Attaching Actions to Change of Language

Having described some typical changes that need to be made at a language tag, we now look at how to tie particular actions to a particular tag, noting

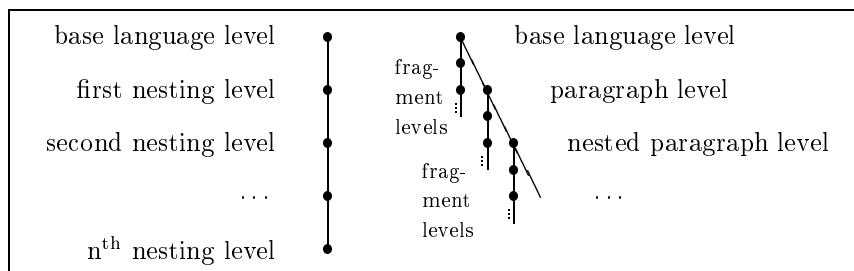

Figure 2: The two hierarchies

that it is not sensible, for example, to change every aspect of the formatting if only an in-line fragment of a few words is to be in a different language.

12. Attaching actions to tags

First we note the following facts.

- The type of actions that are required at language tags can be modeled by setting the values of a collection of parameters to those appropriate for the new language.
- Some actions may not make sense at certain levels of the hierarchies. For example, while one wants to use the correct hyphenation algorithm at any level of the hierarchies changing of micro-rendering, such as the positioning of diacritics, might be applied only to language changes for whole paragraphs but not for fragments.
- However, for most actions it is not possible to specify one place in the hierarchies that will produce the correct location of that action for *all* documents. The correct place might, for example, depend on document type or on a particular house style.

There are two (at least) possibilities for specifying, for a particular document, where in the tag hierarchy an action should be ‘attached’ (see Figure 2). These are by the nesting-level in the hierarchy of language tags or by the visual type of the language tags as described in the section entitled “Language tag (visual) structure”. These visual tag-types implicitly define a partial hierarchy, from the top: document, base, block, fragment.

In both cases an action is defined to be executed down to a prescribed level in the hierarchy. As noted above, different actions might be executed down to

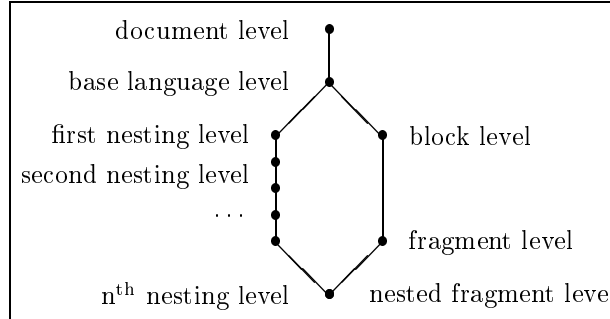

Figure 3: Tag hierarchy diagram (THD)

different levels so there needs to be a mechanism to specify this level for each action. To limit the complexity of the model we think it is advisable to assume that this stopping level depends on the action but not on the language. It was pointed out in Tsukuba that this is probably an oversimplification, i.e., that there exist cases where it would be better to model the formatting of language-related items by attachment of language/action pairs to levels. However, we think that these cases are sufficiently rare that they can be handled by the action itself.³

It is also possible to combine these two hierarchies and allow the attachment of actions to tags via either hierarchy (see Figure 3). In this case, for each action it is necessary to define:

- on which of the two hierarchies the stopping of the action depends;
- down to what level the action is carried out in that hierarchy.

13. Data structures for this model

For this model of language tags/actions, the system needs to specify the contents of the following three data structures.

13.1. Tag hierarchy diagram (THD)

While combining the two hierarchies we have simplified their structure (compare figures 2 and 3), i.e., multiple nestings of paragraphs are collapsed

³ An action that depends both on language and level could be specified in the model by executing it on all levels with an additional conditional within the action body testing for the current language.

into a single node. At the same time a new root node (document-level) was added. This node serves as an anchor point for typographic requirements that should stay fixed throughout the document even if the base language changes.

The required number of significant nestings in the hierarchy of nesting-levels is an open question but probably $n = 3$ is sufficient to specify typical formatting requirements.

The two end points of the hierarchies (n^{th} nesting-level and nested-fragment-level) are combined as they essentially mean to carry out attached actions in all cases, thus it does not matter on which hierarchy they are specified.

Another interesting point is that the two base-language-levels, one from each hierarchy, are combined.⁴

Nevertheless, it should be noted that the “level” of a tag within the THD is logically described by a pair of nodes (one on each hierarchy) even though in some cases these nodes collapse into one.

13.2. Language actions table (LAT)

This two-dimensional table (indexed by parameter-group and language-label) stores the effect of each action (i.e., the value for a parameter-group) for each language (possibly only a default value if no value has been explicitly defined for that language). Each entry is an expression that returns a set of values appropriate to the parameter-group.

It may be possible⁵ to also allow special actions to be specified, such as:

- leave unchanged;
- use some default (e.g. the value for the document language).

13.3. Parameter assignment map (PAM)

This one-dimensional table maps each action (modeled by a parameter-group) to a single node in the THD.

Such an assignment means that this parameter group changes its value (using the method specified in the LAT) at all levels down to (and including) the node to which it is mapped.

---

⁴ From this it follows that in this model a base language change is only allowed between paragraphs.

⁵ Such details can have large effects on the efficiency of the implementation, thus we are being cautious here.

14. Special Regions

The scheme we have outlined so far will work well for the main text of many documents but it needs to be supplemented in order to handle formatting of the following material (called special regions):

- regions that contain text which has moved from other parts of the document, e.g., table of contents, running heads;
- regions of text that are first formatted and then the whole block is moved, e.g., (from `LATEX`) floating tables, footnotes;
- regions that can contain elements breaking the type hierarchy, e.g., paragraphs in table-cells.

There are several problems that arise when “moving things around” in a document: one of these, which arises only when logical (unformatted) text is being moved, is the need to move language information with the moving text. This is needed even if the text being moved is in the document language since this may not be the current language at the point to which it moves. Thus the data-type for ‘logical stuff being moved’ must be the text and a language-label (describing its language).

15. Formatting special regions

A problem that affects the formatting of all special regions is how to specify the language to be used and the effective level of language tags contained within the special region. It is not possible to simply extend the THD and PAM from the main part of the document since these assume that the nesting of the language tags in the logical document is faithfully represented in the formatted document. This is very clearly not the case with regions such as floats or end-notes which appear visually in totally unrelated parts of the document. It is also not true for paragraphs within tables since these can be, logically, paragraphs within paragraphs, and our classification of language tags into types does not allow for this.

One possible solution to this problem is to allow the specification of a local PAM for each type of special region. This requires:

- a method to set the starting-language for the region;
- the specification of a local PAM for the region.

The disadvantage of this solution is its inherent complexity: for each special region the designer of a document class needs to specify a full mapping of all language-related actions to the tag hierarchy (the local PAM). Since the numbers of both the special regions and the language-related actions are potentially unlimited, this would result in either a very complex set-up mechanism or the use of general defaults (e.g., the local PAM nearly always inherits from the global document PAM) in which case the solution is unnecessarily complicated.

16. A practical solution

A simpler solution is to use the PAM from the main document but to allow the specification, for each type of special region, of how the information from the PAM is used. This would be done by specifying the following:

- a method to set the starting-language for the region;
- the actual initialisation-level (init-level) for the change to this starting language;
- the effective level (inner-level), as far as imbedded tags are concerned, of this change to the starting-language for the region.

We now give an expanded description of these items.

16.1. Starting language

In the case of special regions that receive unformatted text the starting-language will directly affect only the text generated by the region's tags themselves as each bit of received text will carry its own language label (see the section entitled "Special Regions"). In the case of regions that move after being formatted it defines the default language used when formatting this region.

16.2. Initialization

At the start of the region, actions are executed as if the region started with a tag whose level (in the THD, i.e., a pair of nodes) is init-level using this starting-language. This results in setting parameters to values suitable for that starting-language whilst allowing for a region to move to a different visual context.

16.3. Inner processing

Within the region, language tags are processed as if the region started with a tag whose level (in the THD) is inner-level (inner-level must be at least as deep⁶ as init-level in the THD). This allows finer control over the subset of actions executed at imbedded language tags.

17. Interfaces for the Rendering Model

The following interfaces will be provided for use by writers of class and package files:

- specifying the THD (this will probably be fixed, at least in the first version);
- specifying entries in the PAM;
- specifying entries in the LAT;
- specifying explicitly that a language-command (i.e., parameter-group) will potentially be used by the current package or class;⁷
- specifying the starting-language and init/inner levels for special regions;
- handling language information for moving text.

In addition to the new commands and environments outlined in the section entitled “Document interfaces”, the following interfaces will be provided for use in documents (the first two must be in the preamble):

- specifying the document-language;
- specifying all the languages used in a document;
- possibly an interface for overwriting the starting language of a particular special region

---

⁶ An alternative model would be to also allow inner-level to be one less than init-level. This would mean that language tags within the special region are acting as language changes on the same level as the starting language of the region.

⁷ These declarations allow the local customizations for all language actions to be stored in one place (e.g., PAM or LAT modifications); the system can then select only those that are actually needed for the current document.

The second item above is not strictly necessary as the information can be obtained by processing the document; however, a large saving of time and space can be made if the full list of languages actually used is specified in the preamble.